پەیامەکانی گەنجان
٢٦

زنجیرەی بابەتە فیکرییەکان ٣

سروشت

لە تەرازووی ژیریدا

موحەممەد مەلا صاڵح شارەزووری

(٢٦) پەیامەکانی ڕێنوێن بۆ گەنجان

سروشت

لە تەرازووی ژیرییدا

نوسینی:

موحەممەد مەلا ساڵحی شارەزووری

زنجیرە پەیامەکانی گۆڤاری ڕێنوێن ژمارە (٢٦)

- **ناوی کتێب:** سروشت لە تەرازووی ژیریدا
- **نوسینی:** موحەممەد صالح ئەبوبکر شارەزووری
- **ناوی زنجیرە: زنجیرەی بابەتە فیکرییەکان**
- **ژمارەی زنجیرە: ٣**
- **تیراژ : ٢٠٠٠ دانە**
- **نۆبەی چاپ: یەکەم**
- **ساڵی چاپ: ٢٠١٥**
- **ژمارەی لاپەڕە : ٨٦ لاپەڕە**
- **دیزاینی بەرگ و ناوەڕۆك : ڕێنوێن**
- **پێداچونەوەی:** کۆچەر محمد مەلا صالح
- **چاپ : چاپخانەی ڕێ نوێ**
- **نرخ : تەنها (٢٥٠٠) دینار**
- **سەرپەرشتیکار : سەرکۆ کریم احمد**
- **ئیمەیل:** renwen٢٠٠٩@yahoo.com
- **ماڵپەڕ:** www.aubyc.com

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی (١٤١٩)ی ساڵی ٢٠١٤ ی پێدراوە

ئەم بەرهەمە تەعبیر لە بۆچونی نوسەر دەکات

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ * تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ * لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ * فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

(سورة غافر / ٤١ . ٤٢ . ٤٣)

بیرکردنەوەیەك:

ئــەو مرۆڤــەی ڕۆژێــك لــە ڕۆژانــی ژیــانی بــەو هــەموو تەمەنــە درێژەیەوە بردویەتیە سەر، بیرنەکاتەوە لە چۆنیەتی دروستبونی و لە کوێوە هاتووەتە جیهانی ژیان و بۆچی هاتووەو ؟ سوود لە هاتنەکەی چییەو.. دەنگوباس چیەو..؟ دوای ژیان کە مرد بۆ کوێ ئەڕوات..؟ وە ئایا هەموو شتێك بە مردن کۆتایی دێت.. ؟ ئایا ژیان کۆچکردنێکی بێ ئامانجە لەدڵەوە بۆ گڵ و بەس!؟. یان ئەو شتانەی دەورو پشتی پێ خۆرو کەرەستەی ژیانی چۆن دروست بون؟.. ئایا هەر لە خۆیانەوە دروست بون یان هێزێك دروستی کردون..؟ ئەو هێزە چیەو کێیەو چۆنە..؟

ئەو مرۆڤە ڕۆژێك لە ژیانی تەرخان نەکات بۆ لێکۆڵینەوەی ئەم پرسیارانە، ئەوە مرۆڤ نیەو بەڵکو مافی ژیانیشی نیە.. ئەوەی کە هەموو پەژارەیەکی تەنیا بۆ پاروی چەورو مەمکی خڕو مێزی خواردنەوەو گوێی دینار بێت.. ئەوە ڕەوا نییە پێی بوترێت ئادەمیزادو.. ڕەوا نییە هیچ جۆرە نرخێکی لەناو کۆمەڵدا بۆ دابنرێت.. بەڵکو ئەوە تەنیا بەندەی ورگ و ئارەزوی خۆیەتی و بیروباوەڕی وەکو گەنگاوێکی لێ هاتوەو تەنیا میکرۆبی داوێنپیسی و چاوچنۆکی نەبێت هیچی تری لێ دەرناچێت.

کەواتە پێویستە لەسەر هەموو ئادەمیزادێکی ژیر (بەپێی توانای خۆی) هەوڵ بدات بۆ ئەوەی بزانێت خۆی چۆن دروست بوەو ئەم زەویەی لەسەری ئەژی چۆن دروست بوەو ئەم بونەوەرە فراوانە ڕەنگینە چۆن دروست بووە؟ وە بۆچی دروست بوو ؟

جا ئەگەر مرۆڤ هۆی دروست بونی بونەوەری بۆ دەرکەوت، ئەوکاتە دروستکەری زەوی . کە پارچەیەکی وردە لە بونەوەر ـ و دروستکەری خۆی . کە گیاندارێکی سەرزەوییە . بە ئاسانی ئەدۆزێتەوە.

بەشی یەکەم: هۆی دروستبونی بونەوەر :

بونەوەر (الكون)

مەبەستمان لە بونەوەر تەنیا زەوی یان کۆمەڵەی خۆر یان کەشکەشانی ڕێگای کاکێشان نیە... بەڵکو مەبەستمان لەو(کون)ە پان و پۆڕە فراوانەیە کە زاناکان دەڵێن ژمارەی هەتاوەکانی ئەستێرەکانی ئەم بونەوەرە لە هەرچی زیخ و چەوی سەر زەوی هەیە زیاترە.!! وە مەبەستمان لەو بونەوەرەیە وەکو (ئەنیشتاین - Einstein) ئەڵێ[1] (ئەگەر باڵندەیەکی ئەفسانەیی ببێت کە تیژی ئەو باڵندەیە لە هەر یەك چرکە (ثانیە)دا (١٨٦ هەزار) میل ببڕێت – واتە بە قەد تیشك تیژ بڕوات – ئەو باڵندەیە بفڕێت و بیەوێت بگاتە ئەوپەڕی بونەوەر ئەبێت (١,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠) ساڵ ڕێگا ببڕێت... دیسان ئەم بونەوەرە وەستاو نیە، بەڵکو هەتا ئەم باڵندەیە ئەم ماوەیە ئەبڕێت بونەوەر ماوەی (١,٣٠٠,٠٠٠,٠٠٠) ساڵ ڕێگا فراوانتر ئەبێ و هەرگیز ناگاتە ئەوپەڕی بونەوەر[2] ئەگەر شەوێکی هاوین مانگە شەو نەبێ و سەیری ئاسمان بکەیت (٥٠٠٠)

---

[1] ئەمە تەنیا تیۆرێکی ماتماتیکیە ئەگینا لە ڕاستیدا تائێستا فراوانی بونەوەر بەتەواوی نەزانراوە .

[2] وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ – الزاريات – ٢٧ .

ئەستێرەیەك بەدی ئەكەیت، خۆ ئەگەر بە تەلسكۆبێكی ئاسایی سەیر بكەیت پتر لە (٢,٠٠٠,٠٠٠) ئەستێرەو هەتاو بەدی ئەكەیت... بەلأم ئەگەر بەو تەلسكۆبەی لە ڕوانگەی (ماۆنت بالۆمار لە ئەمریكا) دا هەیە سەیر بكەیت بلیۆنەها ئەستێرە و هەتاو بەدی ئەكەیت.[٣]

ئایا بونەوەر هەر بووە..؟

پێش ئەوەی پرسیارەكەمان {هۆی دروست بونی بونەوەر چی بووە.... ؟} دەست پێ بكەین. پێویستە بزانین كە ئایا بونەوەر هەر بووە (ازلي [٤]) یە، واتە سەرەتایەك بۆ دروست بونی نەبووە و هەر بووەو هەر بووە... یان ئەبێ سەرەتایەك بۆ دروستبونی بوو بێت و دروست بوو بێت یان كرا بێت... ؟

لێرەدا هەموو زانایان و فەیلەسوفەكانی هەموو ڕێبازە فەلسەفیەكان، هاتوونەتە سەر ئەوەی كە ئەبێ لەم بونەوەرەدا شتێك هەبێ سەرەتای نەبووبێ و (ازلي) بێ، جا مادییەكان

---

[٣] الأسلام يتحدى – الأستاذ : وحيدة دين خان – ص٥٧ .

[٤] كاتێ كە ئێمە باسی (ازل) بۆ بونەوە ئەكەین نابێ بە ساڵ یان بە هەزاران ساڵ یان بە ملیۆن و ملیار ساڵ باسی بكەین چونكە ئەزەل واتە بێ سەرەتا ...جا بۆ ئەوەی كەمێك لە مانای ئەزەل بگەین ئەڵێم ئەگەر ژمارە (١) دابنێین و لەلای ڕاستی ژمارەكەوە بەقەد پانایی هەموو سەرزەوی خاڵ (سفر) دابنێین و ئەم ژمارەیە بكەین بە ساڵ هێشتا هیچ نرخی نییە لەبەرامبەر ووشەی (ازل)دا .

ئەڵێن ماددە ئەزەلییەو بونەوەریش لە ماددە درووست بووە کەواتە بونەوەریش ئەزەلییە... ئەم تیۆرەشیان لەبەر ئەوەیە چونکە هەر کە بڵێن ماددەکان یان بونەوەر ئەزەلی نیە.... یەکسەر یان ئەبێ هۆی دروستبونی بونەوەر یان دروستکەرێکی بۆ دابین بکەین کە ئەکەونە گێژاوێکەوە ماددییەت هەر لە بناغەوە تێك ئەچێت و بنەبڕ ئەبێ °. ئێمەیش ئەڵێین نەبونەوەر و نە هیچ جۆرە ماددەیەك ئەزەلی نییە، بە گەواهی زانیاریەکەی سەدەی بیست، چونکە:

١. زاناکانی . جیۆلۆجی . چەسپاندویانە کە ئەو کاتەی زەوی لە کۆمەڵەی خۆر جیابویەوە،سوڕاندنەوەی بە دەوری(شەو و ڕۆژی) بە شەش کاتژمێر تەواو ئەکرد، دوایی وردە وردە خاوبویەوە بە ڕێژەیەك کە هەموو (١٢٠ هەزار) ساڵ چرکەیەك و هەر (٤٣٢ ملیۆن) ساڵ کاتژمێرێك خولاندنەوەکەی دوا ئەکەوت هەتا وەکو ئێستای لێهات و بوو بە (٢٤) کاتژمێر... وە ئێستایش هەر بەردەوامە لە خاوبونەوە هەتا تەواو لە جوڵە ئەکەوێت، بۆ چەسپاندنی ئەم وتەیە و وتەی جیۆلۆجیەکان، ڕۆژنامەی

° وە موسڵمانەکان ناوەڵناوی (ازل) ئەدەن بە (خوا) جا نازانم ماددەی کەڕو بێ دەسەڵات شایەنی ئەم ناوەڵناوەیە یان خوایەکی بەو جۆرە کە موسڵمانەکان باسی دەکەن؟

(الاخبار)ی میسری لە ژمارەی ڕۆژی ١٩٧٣/١/٣ بلاوی کردەوە کە زانایانی گەردونزانی لە (گرینجە)وە، هەواڵیان داوە بەوەی گۆی زەوی لە سوڕاندنەوەی ئاسایی خۆی دوو چرکە دوا کەوت و بۆ دەست پێکردنی ساڵی ٩٧٣ دوو چرکە چاوەڕوانی کرا [٦].

لەمەی سەرەوە بۆمان دەرئەکەوێ، ئەگەر بونەوەر ئەزەلی بوایە ئێستا هەموو پارچەکانی لە سوڕاندنەوە ئەکەوتن و ئەم زەویەی ئێمەیش – کە پارچەیەکی ئەم بونەوەرەیەو لەگەڵ هەموو پارچەکانی تری بە یەك یاسا ئەگەڕێن – لە خولاندنەوە ئەکەوت و ئەو لایەی بەرەو هەتاو ئەوەستا ڕۆژێکی سەرە مڕولاکەی تری شەوێکی سەرە مڕ ئەبوو... سوڕاندنەوەی زەوی و پارچەکانی تری ئەم بونەوەرە بەڵگەن لەسەر بونی سەرەتایەك بۆ هەموو ماددەکان و پارچەکانی تری بونەوەر [٧].

٢. هەموو زاناکان لەسەر ئەو ڕایەن کە (گەرمی) یەکێکە لە هۆ سەرەکیەکانی مانەوەی ئەم بونەوەرە، وە هەر ئەو زانایانە بۆیان دەرکەوتووە هەموو پارچەکانی بونەوەر بەرەو ساردبونەوە ئەڕوات و بەپێی یاسای دووهەمی دینامیکای گەرمی [٨]

---

[٦] ایماننا بالله بين فكر المطلق و القران العظيم ، الأستاذ محمود غريب ، ص٢ .

[٧] سەیری کتێبی گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ ، ل١٨٦ (جزمی یەك) بکە .

[٨] سەیری کتێبی گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ ، ل١٨٦ بکە.

(Second law of thermo dynamics) گەرمی لە تەنە گەرمەکانەوە ئەڕوات بۆ تەنە ساردەکان هەتا پارچەکانی لە پلەی گەرمیدا وەکو یەکیان لێ دێت،پاشان بەرەو ساردبونەوە – هەموویان – دەست پێ دەکەن . مانەوەی گەرمی لە بونەوەردا تا ئێستای ئێمە مانای بوونی سەرەتایەکە بۆ دروست بوونی بونەوەر، چونکە ئەگەر بونەوەر ئەزەلی بوایە ئێستا دەمێك بوو پلەی گەرمای ئەگەیشتە (٢٧٣-) لە ژێر سفری سەدیەوە، کە پێی ئەوترێت (سفری پەتی = الصفر المطلق) و زەویش نەئەما چونکە لەم پلەدا وزە ون ئەبێت.

٣. هەموو هەتاوەکان و ئەستێرەکان لە گۆڕانێکی سەرە مردان و ئەو وزەیەی بڵاوی دەکەنەوە وەکو تەقینەوەی بۆمبایەکی هایدرۆجینی وایە لە بارستاییەکەیان کەم ئەبێتەوە چونکە بارستایی- وزە \ چوارگەی خێرایی تیشك

خۆ ئەگەر ئەزەلی بوایە ئێستا بارستایی هەتاوەکان و ئەستێرە وزە دارەکان نەئەماو هەموویان ئەبون بە وزەو بڵاو ئەبونەوە... مانەوەی بارستایی هەتاوەکان و ئەستێرە وزە دارەکان (نجوم) مانای بونی سەرەتایەکە بۆ بونەوەر.

٤. زۆربەی . ئەگەر نەڵێین هەموو زاناکان باوەڕیان بە سەرەتایەك بۆ دروستبونی بونەوەر هەیەو باوەڕیان بەوە هەیە کە نە

بونەوەرو نە هیچ ماددەیەك ئەزەلی نییە، تەنانەت هەندێك لە زاناكان تەمەنی بونەوەر دائەنێن بە (٥,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠) ساڵ و تەمەنی زەویش دائەنێن بە نزیكەی (دوو هەزار ملیۆن ساڵێك)، وە زانایان بۆ دۆزینەوەی تەمەنی بونەوەر چەند ڕێگایەكی زانیاریان هەیە بە تایبەتی بۆ ئەم مەبەستە كەڵكێكی گرنگ لە چەندێتی و مانەوەی نێوان گۆڕانی ماددەی یۆرانیۆم بۆ قورقوشم وەرئەگرن، چونكە ڕێژەی گۆڕاندنی یۆرانیۆم بۆ قورقوشم و كات و ماوەی گۆڕینەكە زیاد و كەم ناكات، لەهەر پلەیەكی بەرز یان نزمی گەرمادا هەبێ و هەرجۆرە گۆڕانێكی بەسەردا بڕوات[٩].

٥. ئێمە لە ڕۆژانی ژیانماندا و بە گەواهی زاناكان ئەبینین چۆن كەهەر مادده كەم ئەكات و ئەچێتە سەر وزە.. تا ئێستایش لە سەرچاوەیەكی ڕاستەوە نەبیستراوە كە وزە ببێتەوە بە مادده.. تەنانەت ئەم هەموو دەسەڵات و هێزەی سەدەی بیست نەیتوانیوە تاقە ئاتۆمێكی مادده كە بووبێت بە وزە بیگەڕێنێتەوە بۆ مادده.. ئەمەیش ئەوە ئەگەیەنێت ڕۆژێك دێت هەموو ماددەكان ببن بە وزەو مادده نەمێنێ و هیچ دیمەنێكی

---

[٩] الاسلام يتحدى ص٧٦ .

بونــەوەرو ژیــان نــەمێنێ، خــۆ دیــارە هەرچــی کۆتــایی هــات.. سەرەتایشی بووە[10].

٦. وزە بریتیە لە توانای (جوڵە - حرکە)... هەموو بونەوەریش لـە ئـاتۆم پێکهـاتووە، وە ئـاتۆمیش لـە ئـەلیکترۆن و پرۆتـۆن و نیــوترۆن پێکهــاتووە، ئــەلیکترۆن بــە دەوری نــاوك (نــواة) ئەسوڕێتەوە بە تیژیەکی سەرسوڕهێنەر بەهۆی ئەم سوڕاندنەوە ئـەم دیمەنـە جوانـەی بونـەوەر بـەدی ئەکـەین... خـۆ ئەگـەر ئـەم سـوڕاندنەوە نەبوایـە (نـاوك) ئەلیکترۆنـەکانی ڕا ئەکێـشا بۆلای خــۆی و قــەوارەی بونــەوەر بەشــێوەیەك ئەچــووەیەك و بــچوك ئەبویـەوە بە ئەندێشەی کەسدا نایـەت، زاناکان ئـەڵێن قـەوارەی گۆی زەوی بەقەد هێلکەیەکی لێ ئەهات[11].

---

[10] هەرچەندە لەم شەوانەی دواییدا و لە بەرنامەی (العلم للجمیع) لە تەلەفزیۆنی کەرکوکـەوە گوێمـان لـە مامۆسـتا (کامـل دبـاغ) بـوو لەگـەڵ دکتۆرێـك ئـەدوا دکتۆرەکە وای پیشان ئەدا کە وزە ئەگەڕێتەوە بۆ ماددە ، بەڵام شیتەڵکردنەوەی دکتۆرەکە لە چوارچێوەی (تیۆر) دەرنەئەچوو .

[11] الله سبحانه و تعالی ، الأستاذ صلاح الدین مجید ، ص١٠ .

وەکو لە پێشەوە وتمان وزە بریتیە لە توانای جوڵە خۆ دیاریە کە وزە لەناو ئەچێ[12] . خاڵی دوهەمی ئەم باسەمان دووبارە بخوێنەرەوە – کەواتە ماددەیش لەناو ئەچێت چونکە (وزە = بارستایی × چوارگەی خێرایی تیشك)، کەواتە ماددە کەم ئەکات و هەرچیش کەمی کرد سەرەتایەکی هەیەو ڕۆژێك بووە کە نەبووبێت... بەم خاڵانەی پێشوو بەو جۆرە زانیاری بۆی سەلماندین کە بونەوەر سەرەتایەکی بووەو ڕۆژێك بووە کە نە بونەوەرو نە هیچ ماددەیەك نەبووە...جا ئێستا با بزانین ئەم بونەوەرە چۆن دروست بووە و و هۆی دروست بونەکەی چی بووە..؟ چ هێزێك توانیویێتی ئەم بونەوەرە لە نەبونەوە بگوێزێتەوە بۆ جیهانی بون (الوجود)..؟ وە ئایا ئەو هێزە خوایە یان سروشتە یان ڕێکەوتە، یان شتێکی ترە؟!.

هۆی دروست بونی بونەوەر چی بووە ؟

بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە فەیلەسوف و زاناکانی جیهان هەر لە دێرین ڕۆژگارەوە هەتا ئەمڕۆ چەند تیۆرێکیان لەم بارەوە بووە... بەڵام ئەگەر هەموو وتەکانیان بدەین لە بێژنگی ژیری لەم چوار کۆمەڵە و تیۆرانە دەرناچن:

---

[12] سەیری کتێبی زیندەوەرزانی پۆلی چوارەمی ئامادەیی گشتی چاپی سێهەم ،ساڵی ١٩٥٧ ، ل١٢ بکە .

١ـ کۆمەڵەی یەکەم ئەڵێن: ئەم بونەوەرە (بێ یاسایە) واتە هەرەمەکیەو هیچ یاسایەکی تایبەتی نییە بۆ جیهان و بونەوەری بێ یاساش پێویستی نە بەخواو نە بەهێزێکی هەڵسوڕێنەر نییە.

٢. کۆمەڵەی دووەم ئەڵێن: ئەم بونەوەرەو ئەم دیمەنە ناوازەیە بە (ڕێکەوت) دروست بووە.

٣ـ کۆمەڵەی سێیەم ئەڵێن: (سروشت = طبیعة) ئەم بونەوەرەی دروست کردووە.

٤. کۆمەڵەی چوارەم ئەڵێن: (خوا)یەکی بە دەسەڵات و توانا دروستی کردووە.

تیۆر(کۆمەڵە)ی یەکەم ـ (بونەوەر بێ یاسایە)

هەندێ لە فەیلەسوفەکان لە کۆن و نوێدا لایان وابووە ئەم دیمەنەی بونەوەر هیچ یاسایەکی تێدا نیەو بریتیە لە ئاشوبەو هەڕەمەکی، یەکێ لەو فەیلەسوفانەی کە خاوەنی ئەم تیۆرەن (سارتەر - Sartre)ە.

بەڵام باسەیرێکی ئەم بونەوەرە گەورەیە بکەین هەر لە بچوکترین پارچەی ئەم بونەوەرە کە (ئاتۆم)ە هەتا گەورەترین پارچەی کە (کەشکەشان - مجرە)ە و بزانین کامەیە هەڕەمەکی ئەم بونەوەرە ؟..

له ئاتۆمدا هیچ ئەلکترۆنێك ناگوێزرێتەوە بۆ خولگەیەکی تر هەتا (بارگە - شحنە) یەکی نەدرێتێ کە بەرامبەر بێ بە هێزی جولەکەی بە دەوری ناوکدا.

له کەشکەشانەکاندا بە هەزاران هەتاو و ئەستێرە لەناو ئەچێ و هەزاران هەتاو و ئەستێرەی تر پەیدا ئەبن، بەڵام هەمویان بەپێی ئەندازەیەکی زۆر ورد و یاسایەکی نەگۆڕاو [١٣].

خۆ ئەگەر سەیری هەر پارچەیەك لە پارچەکانی ئاسمان بکەین ئەبینین هەریەکەیان خولگەیەکی تایبەتی خۆی هەیەو هەتا هەتایە ناکەوێت لە هیچ ئەستێرەییەکی تر... زاناکان ئەڵێن کۆمەڵەی خۆر بە خۆیی و کۆمەڵەکەیەوە بە دەوری کەشکەشانی (ڕێگای کاکێشان - درب التبَان) دا ئەسوڕێنەوە، دیسان ئەم کەشکەشانە گەورەیە بەو هەموو ئەستێرەو هەتاوانەی هەیەتی بە دەوری خۆیدا ئەسوڕێتەوە کە ئەوەندە فراوانە بە (٢٠٠ ملیۆن) ساڵی تیشکی ئەمجا دەورەیەك تەواو ئەکات ... لە کاتی ئەم سوڕاندنەوەیەدا لەگەڵ کەشکەشانێکی تر – لە خۆی

---

[١٣] سەیری الروح و الجسد ، للکتاب الاسلامي العلمي د.مصطفی محمد ص ٧٤ بکە .

گـه‌وره‌تر یـان بـچوکتر – دا تێکـه‌ڵ ئـه‌بێ، بـێ ئـه‌وه‌ی هـیچ ئه‌ستێره‌یه‌کی هیچکامێکیان له‌وی تریان بکه‌وێت [14] !!

خۆ ئه‌گـه‌ر سـه‌یرێکی زانیـاری لاشـه‌ی خۆمـان بکـه‌ین بۆمـان ده‌رده‌کـه‌وێت کـه چـۆن هـه‌موو پارچـه‌یه‌ك بـه‌ڵکو هـه‌موو (خانـه)سـێلێك ئـه‌رکی سه‌رشـانی خـۆی بـه یاسـایه‌کی زۆر ورد به‌جێ ئه‌هێنێ، به‌شێوه‌یه‌کی سه‌رسوڕهێنه‌ر [15].

ئه‌م یاسا جوانه‌ی له بونـه‌وه‌ردا بـه‌دی ئـه‌کرێت، هـیچ ژیریـه‌ك نیـه کڕنوشـی بۆ نـه‌بات و ددانـی پێـدا نـه‌نێت... مه‌گـه‌ر مرۆڤێـك نه‌خۆش (نه‌خۆشی بیروباوه‌ر) بێت.

ته‌نانه‌ت ئه‌و مـادده ڕه‌ق و ته‌قـه‌ی هـیچ جۆره هه‌سـتێکی نیـه، مل که‌چه بۆ ئه‌و یاسا ناوازه‌یه.

ئـاو... کـاتێ هاتـه کـوڵ ئـه‌توانین بڵـێین پلـه‌ی کوڵانـدنی ١٠٠ سـانتی گـراده) بـێ ئـه‌وه‌ی سـه‌یری گـه‌رمی پێـو (ته‌رمۆمـه‌تر) بکه‌ین، چونکه پاڵه‌په‌ستۆی هه‌وا (٧٦٠) ملم جیوه‌یه خۆ ئه‌گه‌ر پاڵه‌په‌سـتۆی هـه‌وا کـه کـه‌متر بـوو ئـه‌و کاتـه پێویـستی بـه وزه‌ی کـه‌متر هه‌یـه بۆ پـاڵ پێوه‌نـانی گـه‌رده‌کانی ئاوه‌کـه و گـۆڕانی بـۆ

---

[14] الاسلام يتحدى ص ٥٨ .

[15] گه‌شته‌که‌م له گومانه‌وه بۆ باوه‌ڕ ل٥٣ بخوێننه‌وه .

دۆخی هەڵم... ئا بەم شێوەیە ئاو کە ماددەیەکی بێ هەست و بێ گیانە گەردن کەچە بۆ یاسایەکی تایبەتی لەم بونەوەرەدا.

ئەگەر زاناکان بە وردی سەیری بونەوەر بکەن و چاودێری بکەن... بەهۆی ئەو یاسا ناوازەیەی لەم بونەوەرەدا هەیە ئەتوانن زۆر شت پێش ڕوودانەکەی، چۆنێتی ڕووداوەکەو شوێنی و ڕۆژو کاتژمێری ڕووداوەکە دەستنیشان بکەن.

بەهۆی تیۆری گەردونی (نیوتن)ەوە زانایان – ئادمز وە – لاڤرییر – توانیان مژدە بدەن بە بەدی کردنی ئەستێرەیەکی تازە لە کۆمەڵەی خۆردا... کەچی هەروایش بوو لە ڕوانگەی بەرلین لە شەوێکی ساڵی ١٨٤٦ دا بە پێی دەستنیشانکراوی ئەوان ئەو ئەستێرەیە ئێستا پێی ئەڵێن (نیپتۆن) و لە کۆمەڵەی خۆردا دۆزرایەوە.

(وە زانایان ئەڵێن ڕۆژی ١٩٩٩/٨/١١ – واتە پاش ٢٢ ساڵی تر خۆر ئەگیرێ)[١٦] ئەمە هەواڵێکی درۆ نوقلانەیەکی بێ بەڵگە نیە... بەڵکو ئەو یاسا وردە سەرسوڕهێنەرەی لەم بونەوەرەدا هەیە ئەم شتانە بە ماوەیەکی زۆر پێش ڕودانەکە بە زاناکانی ڕائەگەیەنێ... ئەم بونەوەرە شانۆی یاسا و ڕژێمێکی زۆر وردە... هەموو شتێك سنورێکی تایبەتی خۆی بۆ دانراوە و

---

[١٦] الاسلام يتحدى ص٦٩ .

هەرچی لەو سنورەی خۆی دەرچوو مانای لە یاسا دەرچوونە و شایەنی سزایە... بۆ نمونە:

لەم ساڵانەی دواییدا لە . ئوستراليا . دا جوتیارەکان جۆرە گیایەکی دڕکاوی – چەشنێك لە زریسك کە پێی ئەڵێن . Cactos. یان چاند بۆ پەرژینی کێڵگە و باخەکانیان [١٧]... بەڵام ئەم زریسکە لەبەر ئەوەی دڕکەکەی زۆر تیژو چڕ بوو هیچ گیانەوەرێك و کرمێك نەیئەخوارد.... ئەمیش بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر پەرەی ئەسەند، ئەم دڕکە لە باتی ئەوەی پەرژینی باخ بێ و چێنراوەکان بپارێزێ لە زیان، کەچی خۆی هەموو کێڵگەکەی داپۆشی و هەموو کشتوکاڵی جوتیارەکانی لەناوبرد و مەترسی – ئوستراليا – ی داگیرکرد، بە کشتوکاڵیشەوە نەوەستا بەڵکو هێرشی هێنایە سەر ئاوایی و شارەکان، خۆ چاندنی دانەوێڵە شتێکی ستەم نەبوو... بەهیچ جۆرە دەرمانێکی کیمیاوی و کۆششی پسپۆڕانی شارەزای کشتوکاڵ چارەسەر نە ئەکرا... هەتا زانایانی گیانداران توانیان کرمێك بدۆزنەوە کە ئەو کرمە تەنیا بەو زریسکە ئەژیاو هیچی تری نە ئەخوارد ئەو دڕکە نەبێ... ئەو کرمەیش زۆر زوو پەرەی ئەسەند زۆر ئەبوو هیچ زیندەوەرێکی ئوسترالی دژی نەبوو...

---

[١٧] العلم يدعو للايمان – ا ، كريسۆن ص١٥٩ ، ط٥ .

هەتا بە ماوەیەکی کەم کرمەکە زاڵ بوو بەسەر ئەو درکە نالەبارەداو وڵاتەکە ڕزگاری بوو، ئەوەیە بۆ دانانی ڕێژەیەکی نەگۆڕاو لەم بونەوەرەدا.

کەواتە ئەوانەی ئەڵێن ئەم بونەوەرە بێ یاسایە و جیهانی بێ یاساش خوای نیە ئەوانە هەموو ڕاستیەکیان پێشێل کردووە زانیاری و ژیری ئەیانخەن بەدرۆوەو تیۆرەکەیان بێ بەڵگە ئەمێنێتەوە.

تیۆری دووهەم: بونەوەر بە ڕێکەوت دروستبووە

تیۆری دووهەم لە پوچیدا هیچی کەمتر نیە لە تیۆری یەکەم چونکە ئەمانیش ئەڵێن... ئەم بونەوەرە یاسای تێدایە بەڵام ئەم یاسا و دیمەنە شیرینەی بونەوەر بەڕێکەوت دروست بووە.

هەرچەندە ئەم تیۆرەمان وا تێکشکاند کە ڕێکەوت پەرستەکان کەمێك شەرمیان بێتەوە، ئیتر ڕەوا نیە هیچ نرخێك بۆ (ڕێکەوت) دابنێن، چونکە ئەوەی کتێبی – ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا[18] ی بە وردی خوێندبێتەوەو مەبەستی دۆزینەوەی ڕاستی بێ، تازە لەو بڕوایەدا نیم بە هیچ جۆرێك هێمای ئەو تیۆرە هەڵەیە لە مێشکیدا مابێت... بەڵام لێرەشدا تاقی کردنەوەیەکی زانیاریتان

[18] لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کوردە و ساڵی ١٩٧٦ بلاوی کردەوە.

ئەخەمە پێش چاو بۆ ئەوەی بزانین نرخی ڕێکەوت چەندە لە دروست کردنی بونەوەردا.. ؟

زانایەکی سویسری بە نێوی (چارلز یوگین گای) [19] هەڵسا بە تاقیکردنەوەیەکی ماتماتیکی بۆ دۆزینەوەی ڕێژەی ڕێکەوت لەم بونەوەرەدا.

زۆربەمان ئەزانین کە (پرۆتین) لەو ماددە تێکەڵییە بناغەییانەیە هەموو خانەیەکی لێ پێک دێ... وە پرۆتین خۆیشی لە کاربۆن و هایدرۆجین و نایترۆجین و ئۆکسجین و گۆگرد و... هتد... پێك هاتووە... وە ژمارەی ئاتۆمەکانی بریتی یە لە (٤٠,٠٠٠) ئاتۆم لەتاقە گەرد (Á)ێکی پرۆتینیدا. خۆ دیاریشە کە توخمەکانی کیمیاوی لە بونەوەردا بریتین لە (١٠٢) توخم... جا ئەگەر بە شێوەیەکی هەڕەمەکی پرژو بلاوببێتەوە و بمانەوێ بزانین چۆن بە شێوەی ڕێکەوت ئەم توخمانە کۆ ئەبێتەوە و تاقە یەك گەرد (مولیکوڵ)ی پرۆتینی بە ڕێکەوت دروست ئەبێ.

زانای ناوبراو هەڵسا بە تاقیکردنەوەیەکی ماتماتیکی فراوان بۆ دۆزینەوەی ئەنجامی ئەم مەبەستە... سەیری کرد تەنیا بۆ

---

[19] ÇáØÈíÚÉ ÚáãÇÁ و الایمان بالله ، فرحان البغدادي ص١٦ .

دروستبونی ئەم گەردە پێویستمان بە ملیۆن جار ئەوەندەی ئەم بونەوەرە ماددەی تر هەیە بۆ دروستبونی ئەم تاقە گەردە [٢٠]...

ئەمە لە بارەی ماددەو کەرەستەوە..... خۆ لە بارەی کاتیشەوە:

بۆ گونجانی یەکگرتنی ئەم ماددانە لەگەڵ یەکترو دروستبونی یەك تاقە – گەردە – پێویستمان بە ڕێژەی (١) بەرامبەر بە (١٠ توان ١٦٠) ساڵ هەیە، واتە ژمارەی (١٠) (١٦٠) جار بدرێتەوە لە خۆی، ئەوەندە ساڵمان ئەوێ بۆ دروستبونی – تاقە گەردێکی پرۆتینی – کە ئەم ژمارەیە لە هەموو تەمەنی بونەوەر زیاترە.

لەگەڵ ئەوەشدا کە پرۆتین ماددەیەکی کیمیاوییە وەکو ماددەکانی تر و ژیانیشی تێدا نابێ هەتا نەبێتە پارچەیەك لە خانە (سێلْ)

ئەگەر بۆ دروستبونی گەردێکی بێ نرخ بەڕێکەوت بەو جۆرە بێ ! ئەی ئەبێ بۆ دروستبونی هەموو بونەوەر – هەر بەڕێکەوت – چەند کات و چەند کەرەستەمان بوێت.. ؟؟!!

تیۆری سێهەم :

[٢٠] سەیری تەفسیری (في ظلال القرآن) و ئایەتی (انا كل شئ خلقناه بقدر / سورة القمر) بکە

سروشت (طبيعة) ئه‌م بونه‌وه‌ره‌ی دروست کردووه

خوێنه‌ری به‌ڕێز به‌و شێوه زانیاریه بۆمان ده‌رکه‌وت که ئه‌م بونه‌وه‌ره سه‌ره‌تایه‌کی بووه‌و دیسان بۆمان ده‌رکه‌وت ئه‌م بونه‌وه‌ره به یاسایه‌کی زۆر وردو قه‌شه‌نگ کار ده‌کات، هه‌ر له بچوکترین ئاتۆم هه‌تا گه‌وره‌ترین که‌شکه‌شانی گه‌ردون.

وه ژیری و زانیاری هه‌رگیز ڕێی ئه‌وه‌مان ناده‌ن بڵێین ئه‌م یاسا ناوازه‌ی بونه‌وه‌ر به ڕێکه‌وت دروست بووه. جا ئێستا با بزانین ئه‌م بونه‌وه‌ره به‌م یاسا جوانه‌وه چۆن پێکهاتووه و دروست بووه.. ؟ یان سروشت دروستی کردووه وه‌کو هه‌ندێك ئه‌ڵێن، یان هێزێکی به‌ده‌سه‌ڵات تر له سروشت دروستی کردووه.

لێره‌دا ئه‌ڵێم به‌داخه‌وه که زۆربه‌ی لاوه‌کانمان وه‌کو توتی فێری چه‌ند وشه‌یه‌ك بون ئه‌یڵێنه‌وه‌و له‌و بڕوایه‌دا نیم که ئه‌و لاوانه له مانای ڕاسته‌قینه‌ی ئه‌و وشانه تێبگه‌ن... یه‌کێك له‌و وشانه، ئه‌وه‌یه که ئه‌ڵێن (سروشت ئه‌م بونه‌وه‌ره‌ی دروست کردووه) یان ئه‌ڵێن (سروشت ئه‌وه‌ی به فلآنه شت به‌خشیوه). با ئێستا بزانین سروشت چییه ؟.. ئایا ئه‌توانێت شت دروست بکات یان شت ببه‌خشێت ؟..

ئه‌گه‌ر به‌ ته‌رازویه‌كی زانستیانه‌ وشه‌ی (سروشت) بكێشین سه‌یر ئه‌كه‌ین له‌م سیٚ واتایه‌ی خواره‌وه‌ ده‌رناچێت:

- سروشت یان بریتیه‌ له‌و كۆمه‌ڵه‌ مادده‌و ئاتۆم و توخمانه‌ی كه‌ ئه‌م بونه‌وه‌ره‌ فراوانه‌یان لیٚ پێك هاتوون.

- یان بریتیه‌ له‌ هێزێكی به‌ ده‌سه‌ڵاتر له‌ مادده‌، به‌ڵام هه‌ڕه‌مه‌كی كاره‌كانی ئه‌كات، واته‌ یاسایه‌كی تایبه‌تی نییه‌ چونكه‌ سروشت هێزێكی – شه‌لم كوێرم ناپارێزمه‌ – و كوێرانه‌ په‌ل ئه‌هاویٚ.

- یان سروشت بریتیه‌ له‌ هێزێكی به‌ ده‌سه‌ڵات تر له‌ مادده‌و زاناو تواناو ئاگاداره‌ له‌ هه‌موو هه‌ڵسوكه‌وتێكی پارچه‌كانی بونه‌وه‌ر.

وه‌ ئێستایش با بزانین به‌ كام واتایان – سروشت – ئه‌توانێت شت دروست بكات و ئه‌بێته‌ دروستكه‌ری بونه‌وه‌ر:

١. با بێینه‌ سه‌ر واتای یه‌كه‌م و گریمان هه‌ر ئه‌م ماددانه‌ی بونه‌وه‌ر خۆیان دروستكه‌رو هۆی دروست بونی ئه‌وی تریانن (به‌و واتایه‌ی كه‌ – سروشت – مادده‌ بێت).

ئه‌گه‌ر نمونه‌ی هه‌رچی مادده‌ هه‌یه‌ له‌م بونه‌وه‌ردا وه‌ربگرین و له‌ ته‌رازووی زێریدا بیانكێشین سه‌یر ئه‌كه‌ین به‌رزترین مادده‌و سه‌ركه‌وتوو ترین مادده‌و ئاڵۆزترین مادده‌ بریتیه‌ له‌ مۆخی مرۆڤ

[٢١]... مـۆخی ئـادەمیزاد بـەرزترین و نـەرمترین ماددەیـە لـەم بونەوەردا.

خـۆ بـەم خالانـەی خـوارەوەدا کـەم دەسـتی و هەسـتی ئـەم مۆخـەمان بـۆ دەردەکـەوێت . کـە بـەرزترین ماددەیـە – هـەر لـە کارەکەی خۆیدا چ جای ئەوەی بتوانێت شت دروست بکات یان شت ببەخشێت:

ا. زاناکـان توانیـان ئامێرێـك دروسـت بکـەن و بـەهۆی ئـەو ئامێرەوە هەرچـی ڕووداوێـك بکەوێتـە سـەر مـۆخ و ئـەو ئامێرە ئاگاداری زاناکان بکات و هەر ئامێرەکە خۆیشی بینوسێت .

ئەو خاوەنی مۆخە هەرچی جوڵەیەکی بکردایە یان کاغەزێکی بدڕاندایە یان ئەندامێکی لەشی بجولاندایەو هەر جۆرە شتێکی بکردایە ئەم ئامێرە ئاگاداری زاناکانی ئەکردو هێمای ئەو کارەی ئەدا... بەلام چەندە هەوڵیاندا بۆ ئەوەی هێمای کارە بیریـەکان و چالاکی بیرەوەری (نشاط فكري) یـەکانی بدات، نەیئـەتوانی، کەواتـە بۆ هـەر کارێك پەیوەندی بە جیهانی ماددیەوە هەبوایـە هێمای ئەدا بەلام بۆ کارێك پەیوەندی بە بیرکردنـەوەوە هەبوایـە

---

[٢١] مامۆستا عمر تۆفیق لە کتێبی – یەکبوون – ل١٠ دا ئەلێ (مێشك بەرزترین و بەنرخترین پلەی ماددەیە بەلام مامۆستا عمر دروستکەری مێشك ناو ئەنێت (گەردون) و ئەلێت (کە دەستی گەردون دروستی کردووە). دەستی گەردون !!.

ئامێرەکە ڕا ئەوەستا [22]. ئەمەیش لەبەر ئەوەیە چونکە مۆخ تەنها بریتیە لە ئاوێنەیەك بۆ جیهانی ژیری و بیرکردنەوە و، مۆخ ژیری نیە.... تەنانەت بۆ هەڵسوڕاندنی کارەکەی خۆیشی – کە بیرکردنەوەیە – پێویستی بە هێزێکی میتافیزیکیە کە ئەویش ژیری (عقل)ە .

ب. پاش ئەوەی کە پزیشکەکانی برینساز (الجراحين) توانیان دەستکاری مۆخی مرۆڤ بکەن و ئەگەر لە کار کەوتبێت لێی ببڕن و لێی فڕێ بدەن... جا لەگەڵ ئەو بە هەزاران نەخۆشەی لە مۆخیان بڕدراوەو فڕێ دراوە، هیچ توشی کەم بیری یان شت لە یاد چوونەوە نەبون... خۆ ئەگەر ڕاست بوایە بیرەوەری تۆماری سەر مۆخ بوایە ئەبوایە بە لابردنی هەر پارچەیەك مۆخ لە مێشك ئادەمیزاد کەلێنێکی گەورەی لە ئەرشیفی بیرەوەری مرۆڤدا دروست بکردایە... کەچی واش نیە و... هیچ توشی شت لەیاد چوون نابێت [23]... کەواتە ژیری مۆخ نیەو بالاْ دەست ترە لە مۆخ و مۆخ خۆی دەستەوسانە لە هەڵسوڕاندنی کارەکەی خۆیدا کە بیرکردنەوەیە بەهۆی ژیریەوە ئەبێت کە ژیریش تیشك و پرشنگی گیانە.

---

[22] ايماننا بالله بين الفكر المطلق والقرآن العظيم ، للشيخ محمود محمد غريب ، ص٨ .

[23] سەیری کتێبی گەشتەکەم لە گومانەوە بۆ باوەڕ ل٢٦ بکە .

ج. جا ئەگەر بەنرخترین و بە دەسەلاٌترین مادده لە بونەوەردا بەو جۆرە بێت ئیتر ئەبێت چ ماددەیەك هەبێت بتوانێت شت دروست بكات !! ؟؟. دیاریە كە هیچ ماددەیەك نە ئەتوانێت شت دروست بكات یان خۆی دروست بكات وە نەئەتوانێ شت ببەخشێت.

د. كاتێ ئێمە ئەڵێین ئەو شتە خۆی خۆی دروست كردووە، مانای ئەوەیە ئەبێت لە نەبونەوە خۆی خۆی هێنابێتە بون... بەلاٌم شتێك كە خۆی نەبێت چۆن ئەتوانێت لە جیهانی بوندا پەل بهاوێ ؟

هـ. تا ئێستا چەند جار زاناكانی سەردەم هەوڵیانداوە بۆ ئەوەی بتوانن تاقە (خانە - سێلێ - خلية)یەكی زیندوو دروست بكەن.. بەو هەموو زانیاری و دەسەلاٌت و ژیری ئەلكترۆنی سەدەی بیستەوە و بەو هەموو كەرەستە زۆرەی لەبەردەستیاندا هەیە، نەیانتوانی تاقە خانەیەك دروست بكەن.. ئایا ماددەی بێ ژیری و وێڵ چۆن ئەتوانێ خۆی خۆی دروست بكات.. ؟ یان بەرێكەوت دروست ئەبێ.. ؟ لەم بەڵگە زانیاریانەی سەرەوە بۆمان دەرئەكەوێت كە هەرگیز مادده ناتوانێت خۆی خۆی دروست بكات.

کەواتە ئەو سروشتەی بتوانێت شت دروست بکات نابێت ماددە بێت بەڵکو ئەبێت هێزێکی ئەودیوو ماددە (ما وراء المادة) بێ.

٢. وا زانیاری سەلماندی کە سروشت ئەگەر دروستکەر (خالق) بێت، ئەبێ هێزێکی بە دەسەڵاتر بێ لە ماددەو هەڵسوڕێنەری ماددە بێ... جا با بزانین ئەو هێزە هێزێکی داناو بەتواناو بیسەرە، یان هێزێکی نابیناو کەڕو کوێرە کە ئەمەیش مەبەستی وشەی – سروشت – لای ئەوانەی ئەیانەوێ خۆیان بە وشەی (خوا) کەڕ بکەن و خوایەکی نابیناو کەڕو کوێری وەکو (طبیعة)یان بۆ خۆیان تاشیوەو لە باتی (هوبەل و عوززا)کەی ئەوسا داوای هەموو شتێك و چاوەڕێی هەموو شتێك لەو (طبیعة)وە ئەکەن. داروین (Darwin) لە کتێبی – التطور– دا ئەڵێ (سروشت هەموو شتێك دروست ئەکات و دەسەڵاتێکی بێ سنوری هەیە) وە دیسان هەر لەو کتێبەیدا ئەڵێ (سروشت کوێرانە پەل ئەهاوێ و دوورە لە هەموو یاسایەکەوە)[٢٤].

---

[٢٤] کتێبی (ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا ل٣٩) وتومە داروین باوەڕی بە بونی خوا بووەو لە کتێبی (قصة الایمان – ندیم الجسر ص١٨٧ – ١٨٨) دا وەرمگرتووە ، ئەوە ڕاستە بەڵام ڕاستتر ئەوەیە لەم دواییەدا صەهیۆنیزم توانیان داروین و بیردۆزیەکانی بکڕن و بەکاری بێنن بۆ ڕوخاندنی هەموو ئاینێك سەیری کتێبی (نظریة داروین بین الفکر والقرآن ، محمد علی الفلاحی ص٩) بکە . لە دوای ئەو کڕین و فرۆشتنە ئیترلە

ئەمە نەك تەنیا داروین و قوتابیانی داروین ئەم بتەیان بۆ خۆیان تاشیوەو لە جێی خواکەیان دایان ناوە، بەڵکو زۆر لە ئێمەیش کە شوێنکەوتەی ئەوانین و لە هەموو شتێکدا یەکسەر لاساییی ئەوان ئەکەینەوە ئەم خوایەمان بۆ خۆمان تاشیوەو هەر بە منداڵی ساواکانمانی پێ گوێش ئەکەین و بەم وشە بت پەرستیە زۆربەی کتێبەکان و لاپەڕەکانی گۆڤار و ڕۆژنامەو چاپەمەنیەکانی تریش ناواخن خراون و پڕ کراون.

منیش ئەڵێم:

أ. وا ئێمە کۆنە پەرست و دواکەوتوین... بەلآم با ئەو پێشکەوتوو ڕۆشنبیرانەی ئێمەو ئەوانەی ئەورروپاش پرسیار بکەن لە پیاوە ژیرەکانیان و لە مامۆستا پرۆفیسۆرەکانیان و خاوەنانی شەهادەی دکتۆرایان... چونکە ئەوان بیر تیژن هیچ قسەیەك ناکەن و هیچ وتەیەك لە دەمیان ناترازێ هەتا جێگای وتەکەیان نەکەنەوە و بە تەرازوی زانیاری نەیکێشن با پرسیاریان لێ بکەن و بڵێن: ئەو سروشتەی کە خۆی کارەکانی هەڕەمەکی بێت و دووربێت لە ژیریەوە چۆن ئەتوانێت ئێمەی

ئاینی باو باپیری کە – فلایی – بوو پەشیمان بوبەوەو باوەڕیشی بە بونی خوا نەماو لە پەنای سروشت گەریداو بەناوی زانیاریەوە إلحادی بلآو ئەکردەوە هەتا دۆخێکی سازگار بۆ جۆرەکان ئەنجام بدات .

خاوەن ژیری دروست بکات.. ؟ ئەو کە خۆی ژیری نیە چۆن ئەتوانێت ژیری ببەخشێت بە ئێمە.. ؟ کەسێك خۆی شتێکی نەبێت چۆن ئەتوانێت لێی ببەخشێت..؟ چۆن ئەبێت دروستکراو بەرزتر بێت لە دروستکەر.. ؟ ئەو مرۆڤەی کە سروشت دروستی کردووە و شتی پێ بەخشیوە، هەموو هەڵسوکەوتێکی بە پێی یاسایەکی ڕێك و قەشەنگ و وردە، کەچی خواکەی – سروشت = (شەرم کوێرم ناپارێزم) کارەکانی ئەکات... ئەمە ڕاستە.. ؟ !

ڕاستیەکەی ئەمە ئەو هەتیتەیە بوو ئەوروپاییەکانی تێکەوت کاتێ لە دەستی چەپەڵی کڵێسەو پیاوانی کڵێسە هەلاتن و باوەڕیان بە خوا نەما، ئەمجا خوایەکیان بۆ دروستکەری بونەوەر تاشی و ناویاننا (سروشت).

ب . ئەگەر چاوێك بخشێنینەوە بە تیۆری یەکەمی باسەکەمان (بونەوەر بێ یاسایە) و – کە نەختێك لەسەر یاسای بونەوەر دوواین – وە ئەو یاسا ڕێك و ناوازەیەی لەم بونەوەرەدا هەیە، بیخەینە تەرازووی ژیریەوە – خۆشمان بێ هۆش نەکەین – و بە ژیریەکی بێ لایەن سەیری ڕاستی مەسەلەکە بکەین و بڕیار دەربکەین بەرامبەر وشەی – سروشتی دروستکەری بونەوەر- لەو باوەڕدا نیم هەرگیز ژیریمان ڕێگەی ئەوەمان بدات بڵێین، سروشتێکی دوورلە یاساو کەڕو کوێر بتوانێت ئەم بونەوەرە پڕ

لەیاسا ڕێکو پێکە ئەنجام بدات و دروستی بکات... ژیری ئەڵێ هەموو کات ئەبێ نەخشەی دروستکردنی خانویەك بە مێشکی خاوەن ژیریەکدا بێت – گەرچی کەرەستەکەیشی ئامادە بێت – ئەمجا ئەو ژیرە دەست ئەداتە دروستکردنی خانووەکە، خانوویەکی سادەی بێ نرخ.. !! ئەی ئەم بونەوەرە فراوان و ناوازەیە پێش دروستکردنی پێویستی بە خاوەن ژیریەك و نەخشەکێشێك نیە.. ؟ ئێوەو ویژدانتان هەرگیز هێزێکی ئاڵۆزی دوور لە ژیری ئەتوانێت ئەم یاسا وردەو ئەم دیمەنە جوانەو ئەم وردەکاریە قەشەنگە دروست بکات.. ؟؟؟

بونی ژیریەکی بەهێز لەم بونەوەرەدا بە تایبەتی ژیری – عقل –ی ئادەمیزادو ئەم یاسا وردەی بونەوەر هەموو سروشت پەرستەکان ئەخاتەوە بە درۆیەوەو پێیان ئەڵێن (نابێت سروشتێکی بێ ژیری و هەڕەمەکی ئەم بونەوەرەی دروست کردبێت).

٣. بەم شێوەیە بۆمان دەرکەوت کە – سروشت – ئەگەر ماددەو کۆمەڵەی ماددە بێ ناتوانێ شت دروست بکات و ئەم بونەوەرە ئەنجام بدات... وە دیسان ئەگەر مەبەستیان لە (سروشت) هێزێکی میتافیزیکی یەو بەڵام هەر بۆ ئەوەی لە وشەی (خوا) ڕابکەن ئەڵێن ئەم هێزە نابیناو کەڕو کوێر و هەڵشەو واشەیە..

دیسان ئەم هێزەیش ناتوانێ – وەکو لە پێشەوە باسمانکرد – ئەو ژیریەی ئادەمیزاد و ئەو یاسا شیرینەی لەم بونەوەرەدا هەیە، دروست بکات.

لێرەدا هیچ چارەیەك نیە بۆ ئەوان تەنیا ئەوەندە نەبێ، کە خۆیان بدەن بە دەستەوەو بڵێن – هێزێکی بە دەسەلاتتر لە ماددەو بەهێزتر لە هەموو بونەوەر ئەم بونەوەرەی دروستکردووە و ئەو هێزەیش بینەرو بیسەرو زاناو بەتواناو ئاگادارە لە هەموو هەڵسوکەوتێکی پارچەکانی ئەم بونەوەرە هەر لە بچوکترین ئاتۆم هەتا گەورەترین کەشکەشانی گەردون... بەناچاری و بەزۆر ئەبێ ددان بەم ڕاستیەدا بنێن و بڵێن ئەبێ ئەو هێزە بەدەسەلاتە زاناو توانایە ئەم بونەوەرەی دروستکردبێ.

جا کاتێ من لە کتێبی (ڕێکەوت لە تەرازووی ژیریدا ل٣٥) ئەڵێم (سروشت هەر ماناى خوایە) و هەندێ لەوانەی نە بەژیری خۆیان بیر لە شت ئەکەنەوەو نە بە چاوی خۆیان سەیری شت ئەکەن و نەبە بیری خۆیان شت تەتەڵە ئەکەن ڕەخنەم لێ ئەگرن... من مەبەستم ئەو سروشتە زانا بە توانا بیسەرەیە لەم خاڵی سێهەمەدا باسمانکرد... کە ئەمەیش هەر (خوا)کەی خۆمان ئەگرێتەوە و تەنیا وشەی (خوا)یان گۆڕیوەتەوە بە وشەی (سروشت)... گۆڕینەوەی وشەیە و هیچی تر.

کاتێ داروین ئەڵێ (سروشت هەموو شتێك دروست ئەکات و دەسەلاّتێکی بێ سنوری هەیە)، ئایا ئەگەر وشەی (سروشت) بکوژێنینەوە و ووشەی (خوا) دابنێین تەواو دەرناچێت... ؟ کەواتە ڕاستە ئەمە ڕاکردن و هەلاّتنە لە وشەوە بۆ وشە لە(خوا) وە بۆ وشەی (سروشت) ئیتر (داروین) و نمونەی داروین هیچ پاڵەوانیەتیەکی زانیارییان بەکارنەهێناوە تەنیا ئەوەندە هەیە خوای پەروەردگاری ڕاستیان گۆڕیوەتەوە بە بتێك – ئەویش تەنیا لە جیهانی ئەندێشەدا و – ناویان ناوە سروشت.

(خوا) ئەم بونەوەرەی دروستکردوە

لەو باسانەی پێشوودا کە گوێمانگرت لە زانیاری و ژیری بۆمان دەرکەوت سەرەتایەك بۆ دروستبونی بونەوەر بووەو ئەم بونەوەرە پڕ یاسا ناوازەیە زۆر دوورە لەوەی بە ڕێکەوت دروست بوو بێت، دیسان هەر زانیاری بۆی سەلماندین ئەو سروشتەی لای هەندێ نەزان و هەژار بە دروستکەری بونەوەری دائەنێن ئەگەر مادە بێت ناتوانێ شت دروست بکات و ئەگەر هێزێکی ئەو دیوی ماددەیش بێ هەرگیز ناگونجێ هێزێکی هەرەمەکی و بێ ژیری ناوبنێین – سروشت – و بیکەین بە خواو دروستکەری بونەوەر..

وە بینیمـان چـۆن زانیـاری و ژیـری زۆری کـرد لـە هـەموو سروشـت پەرسـتارەکان بـەوەی کـە ئـەبێ ئـەو هێـزەی ئـەم بونەوەرەی دروست کردبێ هێزێکی زاناو بەتواناو بە دەسەڵاتتر بێ لـە هـەموو خـاوەن هێزێـك، کە ئەویش هـەر خـوای گـەورەو پەروەردگاری توێ توێی دڵیت..

ئەی خـوای گـەورە هـەر تۆی خـاوەنی بـەرزترین و پیرۆزتـرین ئاوەڵناو (صفه)ێکی خوایەتی و شایستەی ئەوەی نـەك شـەو و ڕۆژی پێنج جار کڕنوشیت بۆ بەرین بەڵکو و هەموو تەمەنمان بەلارە ملێیی و گەردەن کەچییەوە نێو چاومان بساوێنە تـۆزو گـەردی مزگەوتـەکانت و دڵمـان بـە تروسـکاییەك لـە نێـرراوەو پیرۆزی (قورئان) ەکەت ڕوناك بکەینەوە.

ئەی خوای گەورە چۆن لەتاو دەسەلأت و هێزی تـۆدا هـەر بە زمان تەپ و تۆزو گڵ و خۆڵی کۆنترین مزگەوت و داروخـاوترین پەرستگاکانت لە دواکەوتوترین لادێدا نەلێسمەوەو ڕوی زەرد و بەندایەتیم نەساومە ئەو بەرماڵە پیرۆزانە.

ئـەی خـوای گـەورە ئەوانـەی کـە تـۆ ناناسـن، ئەگـەر سـەیری سادەترین دروستکراوەکانت بکەن زۆر بە ئاسانی تـۆ - بـەڵێ . هەر خۆت - بەدی ئەکەن و ئەتبینن.

بە منداڵی سەر لە ئێواران لەگەڵ هاوەڵەکانمدا ئەڕۆیشتین بۆ سەرشاخ و گردۆڵکەکانی پشتی (سیدصادق)ەوە و کە خۆرئاوا ئەبوو سەیری دیمەنی شەمشەمە کوێرەکانمان ئەکرد سەیرمان ئەکردن چۆن بەیەکدا ئەهاتن...

جاری وا ئەبوو پۆلێکی گەورە خۆیان ئەکرد بەنێو پۆلێکی لە خۆیان زۆرتردا بە تیژی بەناو یەکدا تێ ئەپەڕین، بێ ئەوەی هیچیان لەیەکتری بدەن، یان چەند جار بە دەستی ئەنقەست شەمشەمەکوێرەم ئەگرت و هەڵمئەدا بۆ تەلی تەلەفۆن یان دیوار، کەچی بە هیچ جۆرێك لێی نەئەدا... نەمئەزانی بۆچی ئەو شەمشەمە کوێرە نابینایە نادات لەو تەلە باریکەو چۆن چاوی ئەو تەلەی بەدی ئەکرد.

ئەمە خولیایەك بوو لەسەرمدا هەتا گەورە بووم و بیرم زیاتر فراوان بوو پرسیارم لە مامۆستاکانم ئەکرد نهێنی ئەم شەمشەمە کوێرەیە، تا دواجار پێیان وتم کە خوا ئامێرێکی (ڕاداری) بۆ هەموو شەمشەمەکوێرەیەك دروستکردوە و هیچ شەمشەمەکوێرەیەك نیە ئەم ئامێرەی تێدا نەبێ [٢٥].

هەر بیرم لە وشەی ڕادارو چۆنێتی کارکردنی ئەکردەوە پرسیارم لەم و لەو ئەکرد.. تا دوا پرسیارم هاتە سەر ئەوەی

[٢٥] هذا هو الله ، الاستاذ محمود شبيب ، ص١٨

ئەموت باشە، خۆ ئەم ئامێرەی شەمشەمە کوێرە ئەندازیارێك سەرپەرشتی پاك و تەمیزی و چەورکردن و شوێن و گۆڕینی پارچەکانی ناکات.

بەلام هەموو فڕۆکەیەك پێش فڕینی، زۆر بە وردی ئەندازیارێکی پسپۆڕ سەیری ئەو ڕادارە ئەکات و دڵنیا ئەبێ لە تەواوی و چاکی ئەو ڕادارە و لە سەر تەبەڵەیەکی تایبەتی مۆری تەواوی کارکردنی ڕادارەکە ئەکات ئەمجا ئەو فڕۆکەیە ئەفڕێت، کەچی – لەگەڵ ئەوەیشدا – هەر تاوە نەتاوەیەك بەری گوێمان ئەکەوێت فلانەفڕۆکە کەوتە خوارەوە فیسارە فڕۆکە دای لە چیای فلانی و هەپروون هەپروون بوو... بۆیە منیش لەگەڵ (پیرەمێرد)ی[٢٦] خوا لێ خۆشبوودا ئەڵێم:

خوایە ئەوانەی کە بێ باوەڕن
هیچیان نەدیوە وا هەڵەوەڕن
ئەگینا سەیری باغێکی گوڵ کەن
تەماشایەکی بەعەقڵ و دڵ کەن
ئەو ڕەنگە جوانەی پەڕەی (هەرجایی)[٢٧]

---

[٢٦] پیرەمێردی نەمر مامۆستا هاوار ل٢٧٠.

[٢٧] لە کتێبی (ڕێکەوت لە تەرازووی زێریدا ل٣٩) وتومە داروین باوەڕی بە بونی خوا بووەو لە کتێبی (قصة الایمان – ندیم الجسر ص١٨٧ – ١٨٨) دا وەرمگرتووە . ئەوە ڕاستە بەلام ڕاستتر ئەوەیە لەم دواییەدا صەهیۆنیزم توانیان داروین و

بـــــه زەرەبینـــی تیشکی بینـــایـــی
لێـــی ورد بنـــەوە کە ئـــەو صنعـــەتە
کـــێ دەڵـــێ زادەی خـــووی طبیعـــه تـــه. ؟
گەڵای (گوڵپـەسەند)[28] کـام مەقسەد بڕی ؟
(پـەردەی عـەروسی)[29] کێ پەردەی دڕی.. ؟
کـــێ هـــات (لاولاوی)[30] بـــەدار ئـــاڵان.. ؟
کام دەست گەردنی(وەنەوشەی)[31] شکان.. ؟

چۆن ژیان پەیدا بووە ؟

بۆ وەڵامدانـەوەی ئـەم پرسـیارە گرانـە هـەر لـەدێرین ڕۆژگـاری مێـژووەوە تـا ئـەمڕۆ زانـا فەلـسەفیەکان بـوون بـە سـێ بەشـەوە و خاوەنی سێ پێشنیارن لەم بارەوە:

پەردۆزیەکانی بکرن و بەکاری بێنن بۆ ڕوخاندنی هەموو ئاینێك سەیری کتێبی (نظرية داروين بين الفكر والقرآن ، محمد على الفلاحى ص٩) بکە . لە دوای ئەو کڕین و فرۆشتنە ئیترلـە ئـاینی بـاو بـاپیری کـە – فلایـی – بـوو پەشـیمان بویـەوەو باوەڕیشی بە بونی خوا نەماو لە پەنای سروشت گەریداو بەناوی زانیاریەوە إلحادی بڵاو ئەکردەوە هەتا دۆخێکی سازگار بۆ جۆرەکان ئەنجام بدات .

[28] ناوی گوڵە .

[29] ناوی گوڵە .

[30] ناوی گوڵە .

[31] ناوی گوڵە .

١. هەندێکیان ئەڵێن ژیان یەکسەر لە ماددە پەیدا بووە بێ ئەوەی پێویستمان بە دروستکەرو (خوا) هەبێ... ئەمانیش (ماددیەکانن) و بە دوو جۆر ئەم ڕایە شیتەڵ ئەکەن.

أ. یان ئەڵێن بەهۆی یەکگرتنی ئەو ماددانە و ئەو توخمانە بەشێوەی (ڕێکەوت) ژیان یەکسەر لە ماددە پەیدابووە.

ب . یان ئەڵێن بەهۆی هێزێکی ناوخۆیی کەلە ماددەدا هەیە ئەو ماددانە خۆیان توانیان ژیان لە خۆیاندا دروست بکەن.

٢. کۆمەڵی دووهەم – نەیانویستووە لەم بارەوە بکۆڵنەوە یان کۆڵاونەتەوە بەڵام نەگەیشتوونەتە ئەنجام وازیان لێ هێناوە و بە وشەی (نازانم) وەڵامیان داوەتەوە.. وتویانە ئێمە نازانین چۆن ژیان دروستبووە... ئەمانە پێ یان ئەوترێ (خاوەن گوماتن – المترددون) تەنانەت پێشنیاریان بەرامبەر بونی خوایش هەر بەو جۆرە بووە... نەتوانیویانە بلێن هەیە وە نە توانیویانە بڵێن نیە.

٣. کۆمەڵی سێهەم – کە ڕێژەی زاناکانیان ٩٢٪ ی زاناکانن[32] ئەڵێن... ژیان لە ماددە دروستبووە بەڵام نەك بەهێزی ناوخۆیی ماددە یان بەڕێکەوت، بەڵکو بەهێزێکی دەسەڵاتی دروستکەرێکی باڵا – کە خوایە – و خاوەنی زانیاریەکی بێ سنورو ئارەزویەکی فراوانە.

---

[32] العلم لیس کلافرا ، د.محسن عبدالحمید ص١٠ .

وێنەی ئەم سێ کۆمەڵە زانایەم وەکو دیمەنی ئەو فڕۆکە بێ فڕۆکەوانە دێتە پێش چاو کە لەکاتی خۆیدا هەر بیرم لێ ئەکردەوە.

لە هێرشە ناڕەواکەی ئیسرائیل بۆ داگیرکردنی بەری ڕۆژئاوای (ئوردن) لە حوزەیرانی ١٩٦٧ دا من سەرباز بووم لە (کەرکوك) ئێوارەیەك (سەر لقە = أمر السرية)کەمان کۆی کردینەوە وتی (ڕاپۆرتێکمان) بۆ هاتووە و ئەڵێ:

(دوێنێ بەیانی فڕۆکەیەکی سووسەکەر (استطلاع) بەسەر (کەرکوکدا) گەڕاوەو لەوانەیە دوژمن بۆردومان بکات... ئاگادارین و سەنگەر هەڵبکەنن و... هتد...).

وە کاتێ باسی ئەم فڕۆکەمانە لێ پرسی وتی (ئەم فڕۆکەیە بە بێ فڕۆکەوانە ئەفڕێ و بۆ ئەو شوێنەی بیانەوێ ئەڕوات و وێنە و نەخشەی پێویست ئەگرێ و بە پێی پێویست بەرز و نزم ئەبێتەوە و ڕووی ئەچەرخێنێ... هەر خۆی بێ فڕۆکەوان ئەمانە ئەکات و ئەگەڕێتەوە شوێنی خۆی، هیچ کەسێکیشی تێدا نیە... بەڵام لە ڕاستیدا زانایەك – یان چەند زانایەك – لەو وڵاتەی ئەو فڕۆکەی ناردووە، بە هێزی ئامێری ئەلکترۆنی و زانیاری ئەمانە هەموو بەو فڕۆکەیە ئەکات و... هتد...).

لێرەدا من بیرم لەم فڕۆکەیە ئەکردەوە و ئەموت – ئەگەر ئەو فڕۆکەیە بخرێتە خوارەوە و خەڵکی بڕۆن بۆ سەیری کەلاکەکەی بۆیـان دەربکـەوێ ئـەم فڕۆکـە، فڕۆکـەوان و شـۆفێر و هـیچ کەسێکی تێدا نـەبووە – ئـەبێ ڕای ئـەو خەڵکـە بەرامبـەر بـەو فڕۆکەیە و چۆنێتی کارکردنی ئەو فڕۆکە چی بێت.. ؟

زۆر دیارییە ئەبن بە سێ کۆمەڵەوە و ئەبنە خاوەنی سێ ڕا:

١. هەندێکیان ئەڵێن ئەم فڕۆکەیە هەر لە خۆیەوە و بە هێزێکی ناوخۆیی ئەڕوات بە ڕێکەوت ڕێی کەوتووەتە ئێرە.

٢. هەندێکی تریان بە وشەی (نازانم) وەڵامەکانیان ئەدەنەوەو ئەڵێن نازانین چۆن بەبێ فڕۆکەوان فڕیوە.. ؟ !!

٣. هەندێکی تریان هەرگیز لەو بڕوایەدا نەئەبون ئەم فڕۆکەیە بـێ سەرپەرشـتی کـردن بـەو شـێوەیە بـەڕەڵڵا بکرێـت... بـێ ژیریەکی زانا بەو شێوەیە کاربکات و بفڕێت و بنیشێتەوە [٣٢].

جا من ڕایی ئەو سێ کۆمەڵەیەی پێشەوە – لە بابەت چۆنێتی پەیدابونی ژیانەوە – م وەکو ئەم سێ وەڵامەو کاتی کەوتنی ئەم فڕۆکەیە دێتە پێش چاو .

---

[٣٢] سەیری اضواء من القران على الانسان و نشأة الكون و الحياة ، عبدالغني الخطيب ، ص ١٧٦ بکە .

١. کۆمەڵی یەکەم: ماددیەکانن، چونکە هەرچی بەر هەستیان نەکەوێت، بە بونی دانانێن و ئەڵێن بە ڕێکەوت دروست بووە یان بەهێزێکی ناوخۆیی پەیدابووە.

أ- بەڕاستی ئەم مادییانە زۆر سەیرن، کاتێ باسی چۆنێتی پەیدابونی ژیان و ساردبونەوەی زەوی، یان دروستبونی یەکەم خانە ئەکەن ئەڵێی خۆیان لەسەر کورسیەك دانیشبون و ئاگاداری هەموو ڕوداوەکە بون و[٢٤]... نازانن کە شوێنی تیۆرێك کەوتون لە سەدا هەشتای دوورە لە ڕاستیەوە.

ب. لە پێشەوە وتمان تەنیا بۆ دروستبونی یەك تاقە گەردی پرۆتینی کە بە ڕێکەوت دروست بێت پێویستمان بە ملیۆن جار ئەوەندەی ئەم بونەوەرە ماددەی تر هەیە وەکو پێویستمان بەوەندە ساڵ هەیە کە زیاتر بێ لە هەموو تەمەنی بونەوەر، بۆ پێکهاتنی ئەم تاقە گەردە.

ج- دیسان زانیاری بۆی سەلماندین کە ماددە ناتوانێ خۆی خۆی دروست بکات وە ماددە خۆی ژیری و زانیاری و سەلیقەی نیە بتولنێ – بەو هێزە ناوخۆییە...خۆی خۆی دروست بکات یان ژیان بە خۆی ببەخشێت.

---

[٢٤] سەیری ڕۆژنامەی (بیری نوێ ژمارە (٢٣٧) ١٩٧٩/٤/٢٣ (وە مامۆستا فوئاد حەمە ڕەشید) بکە ..

د. زانیاری ئەڵێ کاتێ زەوی لە خۆر جیابوویەوە پلەی گەرمی بە شێوەیەك بوو هەموو زەوی وەکو پشکۆیەك وابوو، چونکە پلەی گەرمی سەر زەوی وەکو پلەی گەرمای سەر خۆر وابوو کە بریتیە لە (دوانزە هەزار پلەی فەهرەنایتی) هەمومان ئەزانین ژیان بێ هەوای ئۆکسجین نابێ... وە زۆر ستەمێکی زانیاری و ژیریە لەو ناو پشکۆیەدا تاقە ئاتۆمێك ئۆکسجین و هایدرۆجین بمێنێتەوەو نەسوتێ... چونکە ئۆکسجین خۆی بنەڕەتی ئاگرە، وە ئەو ئاگرەیش بێ هەوا ناسوتێ... هەوای هایدرۆجین هەروەکو یارمەتی سوتان ئەدات، خۆشی ئەسوتێ... بەتایبەتی ئەو پلە گەرما فراوانەی زاناکان باسی ئەکەن چۆن ماوە ئەدات بە مانەوەی یەك تاقە ئاتۆم ئۆکسجین یان هایدرۆجین ؟ چۆن هەمووی ناسوتێ ؟.. ئەگەر هەمووشی سوتا دوایی ئەم هەوایە لە کوێوە هاتەوە... ؟ ئەی ئاو چۆن دروست بوو..؟ خۆ بە گەواهی زاناکانی گەردونزانی هەموو پارچەکانی کۆمەڵەی خۆر – بەڵکو هەموو پارچەکانی بونەوەر – یەك ئاگر بون لە گەرمیدا، نە ئاوو نە هەوا و نە هیچ کەرەسەیەکی ژیانیان تێدا نەبووە [٣٥].

٢. کۆمەڵی دووهەم: کە هیچ لە دەسەڵات و توانای خوا نازانن و ژیریش ڕێگای نەبونی خوایان نادات، نە ئەوەیە – وەکو

---

[٣٥] اضواء من القران على الانسان و نشاة الكون و الحياة ص١٤٧ . .

موسڵمانەکان بڵێن – خوا دروستی کردووە وە نە ئەوەیشە – وەکو ماددییەکان – بڵێن لە خۆیەوە دروستبووە. بەو شێوەیە لەناو گوماندا ماونەتەوە.

٣. کۆمەڵی سێهەم: کە بە هۆی نێراوەکانی خواوە (درووودی خوایان لەسەربێ) شارەزای دەسەلاّت و توانای خوان و ئەزانن، خوا هەرشتێ بیەوێ بیکات لەلای گەلێك ئاسانەو ئەڵێن – ماددە خۆی نە ژیانی تێدا هەیە و نە زانیاری و نە ژیری هەتا بتوانێ ژیان بەخۆی ببەخشێت... بەڵکو بەپێی بەخشندەیی خوا ژیان بەهۆی ماددەوە لەماددەدا دروستبووە و ژیری و زانیاری و ژیانی پێ بەخشیوە [٣٦].

بەشی دووهەم: چۆنێتی دروستبونی بونەوەر:

تا ئێرە لە بارەی هۆی دروست بونی بونەوەرەوە دواین و توانیمان بەرێگایەکی زانیاریانە (خوا) و دروستکەری بونەوەری بونەوەر بدۆزینەوە و هەموو بیروباوەڕێکی پوچی نەگونجاو لەگەڵ ژیری و زانیاریدا بەدرۆ بخەینەوە... ئێستا لەم بەشەی دووهەم دا – زۆر – بە پەلە باسێکی چۆنێتی دروستبونی ئەم

---

[٣٦] داواکارم خوا یارمەتیمان بدات بۆ نوسینی کتێبی ئایندەمان بە ناونیشانی (داروین لە تەرازووی ژیریدا) بەڵکو تیشکێك بهاوینە سەر ڕاستی ئەم باسە .

بونـەوەرە ئەکـەین و وتـەکانی قورئـانی پـیرۆز و زانیـاری – لـەم بارەوە – بەرامبەر ئەکەین.

بـەڵام پێشەکی پێویـستە چـەند ئاگاداریـەکی گـرنگ هەیـە لـە یادمان نەچێت:

١. قورئانی بەفـەڕ کتێبێکـی زانیـاری ڕووت نیـە... بـەڵکو کتـێبی نەخشەی ڕێگای چوونە لای خواو چاوساغی ڕێگای ژیانە، بەڵام لە زۆر جێگادا داوامان لێ ئەکات لـە دروسـتکراوەکانی خـوا ورد ببینەوە، بۆ ئەوەی جێگای دەستی بەهێزی خوای گەورەمان بۆ دەربکـەوێ... وە قورئـان خۆیـشی لەگـەڵێ شـوێندا پەنجـە ڕائەکێشێ بۆ چۆنێتی دروستبونی هەندێ شتی گرنگی بونـەوەر و هانمان ئـەدا بۆ گەڕان بەدوی هۆی دروستبونەکەیدا... وەکو سەرمەشـقێك بێـت بـۆ ئێمـە لەلایەکـەوە و لەلایـەکی تـرەوە بـۆ باسکردنی دەرگای لێکۆڵینەوەو گەڕان.

٢. هەنـدێ لـە نوسـەرەکانمان بەهەڵـەدا چـوون و وایـان زانیـوە ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش – وەکو ئایینە دەست لـێ دراوەکانی تـر – دژی لێکۆڵینـەوەی زانیاریـەو خوێنـدنی زانیاریـە ئەکادیمیـەکانی قەدەغە کردووە.... بۆ نمونە مامۆستا (ڕەئـوف حسن) لـە کتـێبی (گـەردون ل٧) دا ئـەڵێ (پیـاوانی ئـایینی وایـان ئەزانی – خوێندنی لەیاد چووە – ناگونجێ دژی فـەرمودەکانی

پێغەمبەرەو - گوایا ئەو ئایینانە - بە خەڵکی ئەڵێن درۆ ئەکەن ئەوانەی ئەڵێن، باران لە هەڵمی دەریاکان پەیدا ئەبێ و یان کە ئەڵێن زەوی بەدەوری خۆردا ئەسوڕێتەوە، وەکافرن چونکە زمانی کافر ئەخوێنن... وە مامۆستا (ڕەئوف) نایەوێ بەڵگەی زیاتر بێنێتەوە بۆ سەلماندنی بەربەرەکانێی - ئاین و دەست و پێوەندی ئایین - دژی زاناکان چونکە - مەحکمەی تفتیش - ئەمەیان بۆ ڕون ئەکاتەوە.

خوا لە مامۆستا (ڕەئووف حسن) ببورێت و لێی نەگرێت... بەلاّم نازانین ئایا (محکمەی تفتیش) مەلاکانی کوردستان لە خانەقای (بیارە) دایاننابوو... ؟ یان سوتاندنی - برنۆ - بە فەرمانی - غەزالی - بوو لە بەردەرکی (نظامیة)کەیدا..؟. یان (گالیلۆ) لە کام - حوجرەی فەقێ - دا بەند کرابوو... ؟ ئەگەر قورئان دژی پێشکەوتنی زانیارییە بۆچی بۆ بەڵگە تاوانی پیاوانی کەنیسەی مەسیحی و - پاپاکانی ئینجیل - ی هێناوەتەوە ؟ بۆچی کەس ئەتوانێ تاقە هەڵوێستێکی ئیسلام - لە سەرانسەری مێژووی ڕەنگینیدا - بدات بە دەستەوە کە دژی زانست وەستابێ ؟! نازانم ئەم ئایەتەی باسی چۆنێتی باران بارین - هەڵم - ئەکات لە قورئاندا نیە ؟ ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ﴾ النور /٤٣..؟ یان

ئەو ئایەتەی کە ئەفەرمێ:﴿ يُكَوِّرُ ٱلَّيۡلَ عَلَى ٱلنَّهَارِ وَيُكَوِّرُ ٱلنَّهَارَ عَلَى ٱلَّيۡلِ﴾ الزمرە... ؟ (تکویر) مانای چی..؟ ئایینی پیرۆزی ئیسلام هیچ کاتێ دژی پێشکەوتنی زانست نەوەستاوە. مەلاکان بۆیە منالیان نەئەخستە قوتابخانە، چونکە ئەو کاتەی قوتابخانە هاتە کوردستانەوە بنکەیەکی سیخوڕی ئینگلیز بوو، وە ئەگەر سەرژمێرییەکی دەرچوانی ئەو قوتابخانانە بکەین... وابزانم زۆربەیان بە سیخوڕی داگیرکەر بەرچاو ئەکەوێت، وە مەلاکان نەیان وتووە کچ نەڕواتە قوتابخانە بەڵکو وتویانە پێغەمبەری مەزن (درودی خوای لەسەر بێت) فەرموویەتی (طلب العلم فريظة على كل مسلم و مسلمة) تەنیا ئەوەندەیە ئەڵێن پێویستە ئافرەت بە ئابڕوو بێ نەك بەڕەڵا.

لەگەڵ ئەوەیشدا نابێ هەندێ لەو مەلایانەی خۆیان ناو ناوە مەلاو سەپێنراون بەسەر ئیسلامدا و دورن لە گیانی ئیسلام و مەلایەتی ڕاستەقینە (وەکو پێشەوایەکی گەل) تەنانەت هیچ لە ئیسلام نازانن پێشنوێژییەك نەبێ، نابێ ئەوانە بە نوێنەری ئیسلام دابنرێن و لە ڕوانگەی کردەوەکانی ئەوانەوە بڕوانرێتە ئیسلام و کردەوەکانی ئەوان فڕێ بدرێت بەسەر ئیسلامدا تەنانەت زۆربەیان دەورێکی سەرەکیان هەبوو لە تارنانی لاوەکانمان لە ئیسلام.

٣. ئەو زاراوانەی کە ئێستا زانستی تازە بەکاری ئەهێنێ جیایە لەگەڵ ئەو زاراوانەی قورئان بەکاری ئەهێنێ، بەلأم هەردوکیان یەك مەبەستیان هەیە، بۆ نمونە: زانیاری ئەڵێ ئەم کەشکەشان و گەردون و ئەستێرەو هەتاوانەی بونەوەر لە بنەڕەتدا تۆپەڵە گازێکی چڕو یڕ بووەو لە ئەنجامی خەست بونەوەو گەورەیی قەوارەیی و سوڕاندنەوەیەکی سەرسوڕهێنەردا تەقییەوە، قورئانیش ئەفەرموێ:﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا... ﴾ (الانبياء ٣٠)) واتە ئەوە بۆ بێباوەڕەکان سەیری ئاسمان و زەوی ناکەن کاتێ خۆی یەك تۆپەڵە بون لێکمان جیاکردونەتەوە...).

٤. چۆنێتی تەقینەوەو دروستبونی ئەم پارچانەی بونەوەر هەتا دروستبونی زەوی خۆمان و پەیدابونی ژیان و سەوز بونی ڕووەك و هەموو پلەکانی ئەم قۆناغانە لە قورئاندا باسکراوە... بەلأم بە شێوەیەکی پرژوبلأو ودەربڕینی دەسەلأتی خوا وە بەشێوەی دەست ڕاکێشان.

٥. لە هەموو سەرانسەری قۆناغەکانی زانیاریدا هەتا ئێستا هیچ فەرمودەیەکی قورئانی پیرۆز دژی هیچ پێشکەوتن و هیچ بەرهەمێکی زانیاری نەوەستاوە بەڵکو شان بە شانی یەکتری ڕۆیشتون و هەتا زانست پێش بکەوێ ڕاستی و وردەکاری

فەرمودەکانی قورئان زیاتر دەرئەکەویٚ و پەرچڤە ئەدرێتەوە... بەڵام هەندیٚ تیۆر کە زادەی ئەندێشەن و دوورن لە گیانی زانست و مۆری زانستیان لیٚ دراوە و بەناوی زانیاری و زانستەوە بڵاو کراونەتەوە... ئەگەر لەگەڵ ڕێبازەکەی قورئاندا نەگونجیٚ، ئەو تیۆرانە فڕیٚ ئەدرێنەوە بەسەر خاوەنەکانیانداو لە تەرازوی ڕاستیدا کێشی بۆ دانانرێت. پاش ئەم چەند تێبینییەو پێش ئەوەی بێینەوە سەر باسەکەمان با گویٚ بگرین لە چەند دەقێکی قورئان، ئەوجا دێینەوە سەر شیتەڵکردنەوەی زانیاری لە بارەی چۆنێتی و تەنینی ئەم نەخشە ناوازەیەی کە ناوی بونەوەرە:

١. قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ . (العنكبوت ٢٠).

٢. أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ . (الأنبياء ٣٠).

٣. ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ (فصلت ١١).

٤. وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ (هود ٧).

٥. ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾ (النازعات ٢٧. ٣٠).

٦. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ

وَالدَّوَآبِّ وَالْأَنْعَٰمِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُا۟ ۗ
إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ (فاطر ٢٧ . ٢٨).

٧. وَٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَٰهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلنُّشُورُ ﴿٩﴾ (فاطر ٩).

٨. أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا۟ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۚ بَل لَّا
يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ (الطور ٣٥. ٣٦).

٩. فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّآءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ (الطارق ٥. ٦)

١٠. وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَٰهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ
﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا ٱلْمُضْغَةَ عِظَٰمًا
فَكَسَوْنَا ٱلْعِظَٰمَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَٰلِقِينَ ﴿١٤﴾
(المؤمنون ١٢. ١٤).

١١. وَهُوَ ٱلَّذِى مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا
وَحِجْرًا مَّحْجُورًا (الفرقان ٥٣).

١٢. ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِى ٱلْءَايَٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ
(یونس ١٠١).

بەدەستی ئەنقەست مانای ئایەتە پیرۆزەکانم نەکرد... چونکە ئایەتەکان زۆر زانیاری قوولْن و پێویستییان بە لێدوانێکی بەربلاو هەیەو ئێمەیش لێرەدا ماوەی ئەوەمان نیە... جا بۆ

ئەوانەی ئەیانەوێ بەراوردێکی ئەم ئایەتانە بکەن لەگەڵ وتەی زانستی تازەدا، داواکارم سەیری مانای ئەم ئایەتانە لە تەفسیری (المنار – محمد عبده) یان کتێبی (التفسیر العلمي للآیات الکونیة – حنفي أحمد) یان تەفسیری (في ظلال القران – سید قطب) یان تەفسیری (التفاسیر الواضح – د.محمد محمود الحجازي) بکەن... چونکە ئەم تەفسیرانە بە گیانێکی هاوچەرخ ڕاڤەی ئایەتەکان ئەکەن.

جا ئێستا با بێینەوە سەر باسەکەمان و بزانین ئەم دیمەنە جوانەی بونەوەر و ئەم بونەوەرە چۆن پێکهاتون و جیاوازی نێوان ئاسن و لۆکە و ئاووهەواو ئاگر و نەوت و شلە و ڕەقەو گاز و... هتد.... چییە..؟ چۆن ئەم دیمەنە پێکهاتوە... ؟ پاش ئەم لێکۆڵینەوەیە بۆمان دەرئەکەوێ کە ئەم بونەوەرە چۆن بە یاسایەکی زۆر ورد دروستکراوەو هەر لە چڵە پوشێکی بێ نرخ هەتا گەورەترین شت، بریتیە لە دیوارێکی قەشەنگ و وەستایەکی شارەزا دروستی کردووە. ئەو کاتە هەندێکی کەممان لە گەورەیی خواو، بێ نرخی ماددەو سروشتمان بۆ دەرئەکەوێ ئەوسا ئەزانین هەر کەسە بڵێ (ئەم بونەوەرە بێ خوایە) یان شێتە یان بەکرێ گیراوی ئەوانەیە کە چاویان بڕیوەتە خێرو بێری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و وڵاتە

ئیسلامیەکانمانەوە... ئەگەر چی بە هەزاران مۆری دروستکراوی زانستیش بدات لە خۆی و دروشمی ڕەنگاوڕەنگ و قەبە هەڵبواسیٚ.

ئاتۆم : Atom

هەر کە سەیری کۆمەڵە کتێبێکی کوردی ئەکەیت و لێیان ئەخوێنیتەوە سەیر ئەکەیت هەر یەکەیان تامێك ئەدەن، بەڵکو لەوانەیە هەریەکەیان مرۆڤ بخاتە جیهانێکی تایبەتییەوە و جیا لە جیهانی ئەو کتێبەی تری تەنیشتی، کاتیٚ کە بیری چۆنێتی دروستبون و داڕشتنی ئەو کتێبانە ئەکەیت سەیر ئەکەیت ئەو هەموو کتێبانە هەر لەو پیاتە دروستکراون و تەنراون کە زمانەکەمانی لیٚ پێك هاتووە، هەروەها ئەگەر بە چاوێکی زانیارییەوە سەیری ئەم بونەوەرە پان و پۆڕە و ئەم دیمەنە جوانەی بکەین، سەیر ئەکەین هەموو بونەوەر لە ئاتۆم یان (ئەتۆم) پێك هاتووە، وە ئاتۆم بچوکترین پارچە و کەرەسەی ئەم بونەوەریە کە بە عەرەبی پێی ئەوتریٚ (ذرة) وە ئەم وشەیە مانای پارچەیەك ئەگەیەنیٚ کە ئەو پارچەیە بەش نەکرێت... بەڵام لەم ساڵانەی دوایی یەدا زاناکان توانیان ئاتۆم لەت بکەن و پارچە

پارچەی بکەن [٣٧]، تەنانەت ئەو پارچانەو چەندێتی ژمارەی ئەو پارچانە نهێنی چۆنێتی دروستبونی ئەم بونەوەرەن.

ئاتۆم لە چەند پارچەیەکی زۆر زۆر ورد پێك هاتووە، لەنێو چەقی ئاتۆمەکەدا پارچەیەك هەیە و پێی ئەڵێن (پرۆتۆن P^+) وە خاوەنی بارگەیەکی کارەبایی گەرم (پۆزەتیڤ)ە. لەناو ئەم چەقەدا چەند پارچەی تر هەیە وەکو (نیوترۆن = N) کە خاوەنی بارگەیەکی بێ لایەن (نەسالب و نە موجەب)ە. وە لە دەرەوەی چەقی ئاتۆمەکەوە پارچەیەکی تر هەیە و لە خولگەیەکی تایبەتی خۆیدا بە تیژیەکی سەرسوڕهێنەر ئەسوڕێتەوە و پێی ئەڵێن (ئەلیکترۆن = e^-) وە خاوەنی بارگەیەکی کارەبایی سارد (نەگەتیڤ)ە [٣٨].

کێشی ئاتۆم ئەگۆڕێ بە پێی کێشی پرۆتۆن و نیوترۆنەکانی نێو ئاتۆمەکە چونکە کێشی نیوترۆنەکە بە ئەندازەی کێشی پرۆتۆنەکەیەو ئەم دووپارچەیەش کێشی سەرەکی ئاتۆمەکە ئەدەن، زاناکان بۆیان دەرکەوتووە کەکێشی (پرۆتۆن) بریتییەلە ($١,٦ \times ١٠^{-٢٤}$)، واتە ئەگەر گرامێك بکرێ بە ملیۆنێك ملیار

---

[٣٧] سەیری نامیلکەی (ئایا قورئان دانراوی محمدە ... ؟) ل٤٢ بکە . .

[٣٨] قورئان ئەفەرمێ(وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ / الذاريات - ٤٥) تەنانەت لە ئاتۆمیشدا ..

پارچـــەوە، پرۆتـــۆن بـــە ئەنـــدازەی یـــەکێك لـــەو پارچـــانە کێشەکەیەتی. بەڵام ئەلیکترۆن زۆر لەوە سووکترە چونکە پرۆتۆن (١٨٣٧) ئەوەندەی ئەلیکترۆن قورسترە.

هـەروەها وەکـو کێـشی پرۆتـۆن و نیوترۆنەکە وەکـو یـەکن... هـەر بـەو جـۆرەیش بارگـەی کارەبـایی ئـەلیکترۆن و پرۆتۆنەکـە وەکو یـەکن لـە بڕدا کەئەویش بریتییە لـە (١,٦ × ١٠^-١٩) کۆلۆم [٣٩].

خـۆ تیـژی خولاندنـەوەی ئـەم ئەلیکترۆنـە بـە دەوری ناوکـدا زۆر جێگای سەرسوڕمانە زاناکان ئەڵێن ڕێژەی تیـژی سوڕاندنەوەی ئەلیکترۆن بە دەوری ناوکدا لە چاو تیژی تیشکدا بریتیە لەسـەدا یـەك ١/١٠٠، خـۆ دیـارە تیـژی(خێرایـی) تیـشك لـە یـەك چـرکەدا بریتییە لە (٣٠٠ هەزار کیلۆمەتر) کەواتە تیژی ئەلیکترۆن لە یەك چرکەدا بریتییە لە سێ هەزار کیلۆمەتر [٤٠].

لـەڕووی قـەوارەوە ئـاتۆم هێلکـەیی هەڵکـەوتووە بـەڵام تیرەیـەکی ئێجگار بچوکی هەیە چونکە بریتییە لە (١٠^-٨ سم)، واتە :(١ لەسەر سەد ملیۆنی)ی سانتیمەترێك.

---

[٣٩] یەکەیەکی بارگەی کارەباییە .

[٤٠] الطب محراب للایمان ، الجزء الاول ، ص٢٦ .

سەرەڕای ئەم سێ پارچەیە، لەنێو ناوکی ئاتۆمدا چەند پارچەیەکی تری تێدایە وەکو (پۆزیترۆن)و (فۆتۆن) و... هتد، هەر وەکو لە خشتەی ژمارە (١) دا .

پارچە سەرەکیە نەگۆڕە دیاریی یەکانی نێو ئاتۆم(گەردیلە):

ئاتۆم (پارچەیەك)	نیشانە	بارگە	بارستایی	بارستایی×
ئەلکترۆن electron	−e	١.	٠,٠٠٠٥٥	١
پرۆتۆن proton	p ،Hi	٢+	١,٠٠٧٣٢	١٨٣٦
پۆزیترۆن positron	B^+ ^+e ،e_{+1}	٢+	٠,٠٠٠٥٥	١
نیۆترینۆ neutrino	V	سفر	٢٠,٠٠٠٠٤	٠,٠٤
فۆتۆن photon	V	سفر	سفر	سفر
گرافیتۆن graviton	G	سفر	سفر	سفر
ئەنتیپرۆتۆن antiproton	^-P	١.	١,٠٠٧٣٢	١٨٣٦

× بە ڕێژەی کێشی ئاتۆمی ئۆکسجین لێك ئەدرێتەوە کە (١٦)یە.

× بە ڕێژەی کێشی ئەلیکترۆن دانراوە کە٩,١١ ×$١٠^{-٢٨}$ گم

ئەوەی کە جێگای سەرسوڕمانە جێگای دەستی تاقە خوامان نیشان ئەدات و وردەکاریەکی بێ سنورمان لە چۆنێتی دروستبونی ئەم بونەوەرەدا بۆ دەرئەخات ئەوەیە... ئاتۆم کە

بچوکترین پارچەیە لەم بونەوەرەدا هەر بەو یاسا ناوازەیە هەڵئەسوڕێ کە کۆمەڵەی خۆری پێ هەڵئەسوڕێ [41].

وە زاناکان ئەڵێن ئەگەر قەوارەی ئاتۆمێك ئەوەندە گەورە بکەین هەتا بە ئەندازەی کۆمەڵەی خۆری لێ دێ، سەیر ئەکەین ماوەی نێوان ئەلیکترۆن بۆ ناوك (ئاتۆمێکی هایدرۆجین)دا ئەبێتە ماوەی ملیۆن میل کە ئەمەیش ماوەی نێوان زەوی و خۆرە [42].

ئێستا با بێینە سەر ئەوەی بزانین ئەم بونەوەرە چۆن دروستبووە... ؟ بابزانین ئەم تابلۆ ڕەنگینە چۆن کێشراوە.

وەکو لە پێشەوە وتمان ئەم بونەوەرە (ماددی یە) لە ئاتۆم پێك هاتووەو ئاتۆم بناغەی بونەوەرە، بەلام زۆر و کەمی (پرۆتۆن و ئەلیکترۆن و نیوترۆن) لە ئاتۆمدا مەتەڵی سەرسوڕهێنەری چۆنێتی دروستبونی ئەم بونەوەرەن هەر ئاتۆمێك بە پێی زۆرو کەمی ئەم سێ پارچەیە ئاتۆمەکە لە دۆخێکەوە ئەگۆڕێت بۆ دۆخێکی تر.

ئاسانترین ئاتۆم لە بونەوەردا ئاتۆمی (هایدرۆجین - H)ە، چونکە ناوکەکەی تەنیا یەك پرۆتۆن و خولگەکەی دەرەوەیشی تاقە ئەلیکترۆنێکی تێدایە، پاش هایدرۆجین (هیلیۆم - He)

---

[41] الاسلام يتحدى ص٥٩ .

[42] الطب محراب للايمان ، الجزء الاول ، ص٢٧ .

کە ئەویش دوو پڕۆتۆن و دوو ئەلیکترۆنی هەیە، پاش هیلیۆم (لیتیۆم = Li) ە کە سێ پڕۆتۆنی هەیە.... هتد.... بەم شێوەیە ئەڕوات هەتا هەر (١٠٣) توخمەکەی ئەم بونەوەرە فراوانە (صُنۡعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِیٓ أَتۡقَنَ كُلَّ شَیۡءٍ) (النمل / ٨٨) بۆ نمونە (ئۆکسجین O_2) هەشت ئەلیکترۆن و هەشت پڕۆتۆنی هەیە. وە ئاسن (٢٦Fe) ئەلیکترۆنی هەیە. ئەمە بۆ ژمارەی ئەلیکترۆن و پڕۆتۆنەکانی نێو ئاتۆم بەلاّم بۆ کێشی ئاتۆم وەکو لە پێشەوە وتمان کێشی ئاتۆمەکە ئەگۆڕێت بەپێی ژمارەی پڕۆتۆن و نیوترۆنەکە بۆ نمونە کێشی ئاتۆمی هایدرۆجین (١) [٤٣] ە، چونکە تاقە پڕۆتۆنێکی تێدایە، بەلاّم هیلیۆم کێشی ئاتۆمەکەی (٤)ە، چونکە دوو پڕۆتۆن و دوو نیوترۆنی تێدایە. وە لیتیۆم (٧)ە، چونکە (٣) پڕۆتۆن و (٤) نیوترۆنی تێدایە [٤٤].

هەر بەو شێوەیە هەموو ئاتۆمەکان بە پێی ژمارەی پڕۆتۆن و نیوترۆن کێشی ئاتۆمەکە زۆرو کەم ئەکات (إِنَّا كُلَّ شَیۡءٍ خَلَقۡنَـٰهُ بِقَدَرٍ) (القمر ٤٩)، بەڕاستی هەتا زانیاری پێش بکەوێ و لە وردەکاری چۆنێتی دروستبونی بونەوەر وردببینەوە زیاتر دەسەلاّتی ئەو

---

[٤٣] یان (١,٠٨)یە.

[٤٤] سەیری فەرهەنگی (المنجد) چاپی (٢١) ل٧٠٧ بکە.

ئەندازیارە بە دەسەڵاتەمان بۆ دەرئەکەوێ و زانیاری و ژیری زیاتر زۆرمان لێ ئەکات کڕنوشی بۆ ببەین.

ئا بەو شێوەیە بۆمان دەرکەوت زۆرو کەمی پارچەکانی ئاتۆم و قورس و سوکی ئاتۆمەکە چ دەورێکی سەیر ئەبینێ لە دروست بونی بونەوەردا هەر لە ئاتۆمی لۆرانسیۆم (Lw) هەموو توخمە جۆراوجۆرەکانی بونەوەرمان بۆ دەرئەخەن، هەر لە شلەو گازو تەنە ڕەقەکان و کانزادی یەکان و توخمە تیشکدارەکان... هتد... بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر، ئەگەر ئاتۆمێك بهێنین و ژمارەی پرۆتۆنێکی لێ زیاد بکەین سەیر ئەکەین یەکسەر ئەو ئاتۆمە هەموو نەژادو کارکردن و دۆخێکی ئەگۆڕێت بە شێوەیەکی سەیر... بۆ نمونە توخمی نیۆن (١٠Ne) پرۆتۆن و (١٠) نیوترۆنی تێدایە و کێشە ئاتۆمیەکەی (٢٠)ە دوا بە دوای سۆدیۆم (Na) دێت کە ژمارەی پرۆتۆنەکانی (١١) پرۆتۆن و نیوترۆنەکانی (١٢) نیوترۆنە و کێشی ئاتۆمەکەی ئەکاتە (٢٣)، کەچی سەیر ئەکەیت بەو تاقە پرۆتۆنە جیاوازە، یەکەمجار گازێکی سستەو دوهەمجار کانزایەکی چالاکە !!. کێ ئەم جیاوازیە گەورەیەی دروست کرد ؟ کە شتێکی زۆر گرنگ ڕووی نەداوە، تەنیا ئەوەندە نەبێ تاقە پرۆتینێك و دوو نیوترۆنی

چۆتە سەر ! بێ گومان زانیاری تازە کلیلی دەرگای ئەم مەتەڵەی پێ نیە.

بۆ ئەوەی زیاتر مەبەستەکەمان بگەین و ژمارەی پرۆتۆنەکان و کێشی هەموو ئاتۆمەکان بزانین، وا لە خوارەوە ئەو نەخشەی زانای کیمیاوی بەناوبانگی ڕووسی (مەندلێڤ) کێشاویەتی ئێمەیش دایئەنێین.

خشتەی(توخمەکان) یان (خشتەی مەندلێڤ):

تێبینی:

١. ژمارەکانی سەرەوەی یاساکە ژمارەی پرۆتۆنەکانی نێو ئاتۆمن و ژمارەی ژێرەوەیش کێشی ئاتۆمەکە پیشان ئەدات.

٢. لە کتێبی (الطب محراب الایمان / د. خالص الضلبي) ل٣٤ وەرگیراوە.

جا هەر وەکو زۆرو کەمی ئەو پارچانەی نێو ئاتۆم کارێکی گەورە ئەکەنە سەر چۆنێتی دروستبونی بونەوەر هەروا چۆنێتی

تێکەڵکردنی ئەو توخمانەیش چۆنێتی دروستکردنی ڕواڵەتی بونەوەر دروست ئەکەن ... بۆ نمونە ئەگەر دوو ئاتۆم هایدرۆجین لەگەڵ یەك ئاتۆم ئۆکسجین تێکەڵ بکەین ئەو ئاوەی لێ دەرئەچێت کە یەکێکە لەهۆی سەرەکی دروستبون و مانەوەمان لەم سەر زەویەدا (وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ ؟...) (الانبياء). هەر لەبەر ئەو چۆنێتی دروستبونی ئاوە کە زانایانی کیمیاوی نیشانەی (H_2O)یان بۆ داناوە.

ئیتر هەر بەو شێوەیە چی ماددەیەکمان بەرچاو بکەوێت، لە ئەنجامی چۆنێتی تێکەڵکردنی ئەم توخمانەوە دروستکراون...

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1 H 1.008																	2 He 4.003
3 Li 6.94	4 Be 9.0122											5 B 10.81	6 C 12.011	7 N 14.007	8 O 15.999	9 F 18.998	10 Ne 20.180
11 Na 22.990	12 Mg 24.305											13 Al 26.982	14 Si 28.085	15 P 30.974	16 S 32.06	17 Cl 35.45	18 Ar 39.948
19 K 39.098	20 Ca 40.078	21 Sc 44.956	22 Ti 47.867	23 V 50.942	24 Cr 51.996	25 Mn 54.938	26 Fe 55.845	27 Co 58.933	28 Ni 58.693	29 Cu 63.546	30 Zn 65.38	31 Ga 69.723	32 Ge 72.630	33 As 74.922	34 Se 78.97	35 Br 79.904	36 Kr 83.798
37 Rb 85.468	38 Sr 87.62	39 Y 88.906	40 Zr 91.224	41 Nb 92.906	42 Mo 95.95	43 Tc (98)	44 Ru 101.07	45 Rh 102.91	46 Pd 106.42	47 Ag 107.87	48 Cd 112.41	49 In 114.82	50 Sn 118.71	51 Sb 121.76	52 Te 127.60	53 I 126.90	54 Xe 131.29
55 Cs 132.91	56 Ba 137.33	57-71 *	72 Hf 178.49	73 Ta 180.95	74 W 183.84	75 Re 186.21	76 Os 190.23	77 Ir 192.22	78 Pt 195.08	79 Au 196.97	80 Hg 200.59	81 Tl 204.38	82 Pb 207.2	83 Bi 208.98	84 Po (209)	85 At (210)	86 Rn (222)
87 Fr (223)	88 Ra (226)	89-103 #	104 Rf (265)	105 Db (268)	106 Sg (271)	107 Bh (270)	108 Hs (277)	109 Mt (276)	110 Ds (281)	111 Rg (280)	112 Cn (285)	113 Uut (284)	114 Fl (289)	115 Uup (288)	116 Lv (293)	117 Uus (294)	118 Uuo (294)
	* Lanthanide series		57 La 138.91	58 Ce 140.12	59 Pr 140.91	60 Nd 144.24	61 Pm (145)	62 Sm 150.36	63 Eu 151.96	64 Gd 157.25	65 Tb 158.93	66 Dy 162.50	67 Ho 164.93	68 Er 167.26	69 Tm 168.93	70 Yb 173.05	71 Lu 174.97
	# Actinide series		89 Ac (227)	90 Th 232.04	91 Pa 231.04	92 U 238.03	93 Np (237)	94 Pu (244)	95 Am (243)	96 Cm (247)	97 Bk (247)	98 Cf (251)	99 Es (252)	100 Fm (257)	101 Md (258)	102 No (259)	103 Lr (262)

بەڵام چەندێتی و چۆنێتی تێکەڵ کردنی ئەم توخمانە دەوری سەرەکی چۆنێتی ئەو ماددانە ئەبینن.

وا چەند نمونەیەکی سەیرو سەرسوڕهێنەر ئەهێنمەوە:

ئەڵێم سەیر چونکە:

- ئۆکسجین: گازێکی بێ تام و بێ بۆن و بێ ڕەنگەو هۆی سەرەکی مانەوەی ژیانی هەموو زیندەوەرێکە.

. نایترۆجین: ئەویش گازێکی بێ تام و بێ بۆن و بێ ڕەنگەو یارمەتیەکی زۆرمان ئەدا لە ڕۆژانەی ژیانماندا و لەگەڵ هەناسەدا قووتی ئەدەین.

. هایدرۆجین: گازێکی بێ تام و بێ ڕەنگ و بێ بۆنە و لەگەڵ ئۆکسجین تێکەڵاوی ئەکەین (ئاو)مان بۆ دروست ئەکەن.

ئەم گازانەی کە ڕۆژی بە ملیاران ئاتۆمیان لێ هەڵئەمژین و ئەیخۆین، کەچی ئەگەر ئاتۆمێک هایدرۆجین و ئاتۆمێک نایترۆجین لەگەڵ سێ ئاتۆم ئۆکسجین تێکەڵاویان بکەین... ئایا ئەزانین چی دەرئەچێت..؟ ئەو (تێزابە) دەرئەچێت کە هیچ شتێکمان بەرگەی ناگرێت و ئەیسوتێنێ... بۆیە زاناکانی کیمیاوی نیشانەی (HNO_3)یان بۆ (تێزاب)ی ڕووت داناوە. یان ئەگەر (سۆدیۆم) لەگەڵ (کلۆر) کەژەهرێکی کوشندەیە تێکەڵاوی

بکەین ئەو (خوێ) یە دەرئەچێت کە تامی چێشتمان بۆ خۆش ئەکات و ئەگەر نەیخۆین تووشی چەندان نەخۆشی ئەبین.

ئیتر هەر بەو شێوەیە ئەم دیمەنە جوانەی بونەوەر پێك هاتووە لە چۆنێتی تێکەلأوبون و یەککگرتنی ئەم توخمانە و بە تەرازوویەکی زۆر وردی خواکرد کێشراون و بەپێی زانیاریەکی بێ سنوری خوایەتی تێکەڵ کراون و ئەم بونەوەرەیان لێ دروست بووە.

لەم باسەی پێشوومان‌دا تەنیا باسی بناغەی بونەوەرمان کرد کە (ئاتۆم) بوو، خۆ ئەگەر باسێکی تێرو تەسەلی بونەوەر بنوسرێت، نەبە کتێبێکی واو نەبە گەورەتر لەمەو نەبە دەیان کتێبی وایش تەواو نابێ، بەلأم ئەم باسە وەکو بەرکولێك و سەرەتایەك بەسە، بەلأم بۆ چۆنێتی پێك هێنانی ژیان و باسم نەکرد بەڵکو بە پشتیوانی خوای گەورە بتوانم لە کتێبی (داروین لە تەرازووی ژیریدا) لەبارەی ژیان و گیان و خانەو سایتۆپلازم و پرۆتۆپلازم و... هتد... باس بکەم.

ئا بەو جۆرە کەمێك لە بناغەی چۆنێتی دروستبونی بونەوەر گەیشتین و بۆمان دەرکەوت کە هەموو پارچەیەك هەموو مولیکیوّلێك، هەموو گەردیلەیەك لەم بونەوەرە پەنجە بۆ خوای

بالادەست و توانا ڕائەکێشێ و پەروەردگارە بۆ هاوتاکەمان پیشان ئەدات.

(وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ) (الاسراء ٤٤).

بەشی سێهەم: نە ئایدیالیزم و نە ماتریالیزم :

جاران کە منداڵ بوین لە گەڕەکدا شایی ئەکرا پیاوان دەستیان ئەگرت بۆ هەڵپەرکێ و ئێمەیش لە سەر پەڕی شاییەکەوە دەستی – گاوانی – یەکەمان ئەگرت و لەوشکی ئەمانکوتا... بێ ئەوەی بزانین هەڵپەرکێ بکەین یان بزانین شایی کێیە.. ؟ زۆر جار ئەبوو ئەو خاوەن شاییە تینو بوو بە کاسەی سەری باوکی هەندێکمان، کەچی ئەو منداڵە هەقی ئەوەی نەبوو، هەر هەڵیئەخستەوە، زۆر جاریش ئەبوو بە ئەندامێکی شایی یەکە وەرنەئەگیراین و بە ناشرینی – بێ ئەدەب ئەبون لە خزمەتماندا و – دەریان ئەکردین.

بەڕاستی زۆربەی گەنجەکانمان و تەنانەت هەندێ لە نوسەرەکانیشمان وەکو بەزمی شاییەکەی ئێمەیان لێ قەوماوە... هەر ئەوەندە ئەزانن دەست ئەگرن ئیتر نازانن شایی کێیە..؟

وە خۆیان هەڵواسیوە بەم و بەودا، بێ ئەوەی بیرێك بکەنەوە، جا هەر هۆی ئەم خۆهەڵواسینەیە هەموو ژیانمان بە تەرازووی ئەوان ئەکێشن و بە مەنی ئەوان ئەیپێون، خۆ ئەگەر بڵێن (خەیار بە مەتر بفرۆشن) یەکسەر گەردەن کەچن و هەوڵی تاشینی بەڵگەیش ئەدەن بۆ ڕاستی فەرمودە (زانیارییە)کەیان !!.

پاش ئەو ڕۆژە ڕەشەی بەسەر ئەورووپادا هاتوو کڵێسەو پیاوانی کڵێسە خۆیان سەپاندبوو بەسەر گەلداو بووبونە گەورەترین کۆسپ لە ڕێی پێشکەوتنی زانیاریداو خۆیان کردبووە جێداری خواو بە مەترە دوروجا بەهەشتیان ئەفرۆشت... وە بیردۆزی یە ئایدیالیەکانی ئەرەستۆو سوکرات و ئیفلاتونیان کردبووە فەرموودەی خواو بڕیاریان دابوو هەرکەسە لەو تیۆریە میسالیانە دەرچێت لە ئاین دەرچووەو ئەبێ سزای سەختی خۆی بچێژێ، تەنوریان داخست بۆ سوتاندنی هەرکەسە بڵێ زەوی خڕە یان بڵێ باران لە هەڵم ئەبارێ یان بڵێ ماسیەکەی ژێر زەوی درۆیە... هتد... دەیانی وەك (برۆنۆ) سوتێنراو سەدانی وەك (گالیلۆ) بەندکراو هەزارانی تر بێ سەرو شوێن لە ژێر دەستی چەپەڵی (مەحکەمەی تەفتیش)دا سەرنگوم بون.

ئالەم کاتەدا، تەقینەوەیەکی گەورە قەوماو پیاوانی زانیاری شۆڕشێکی پیرۆزیان کرد بەسەر دام و دەزگای – کڵێسە. دا... بەم شۆڕشە هەموو ڕواڵەتێکی ژیان گۆڕا... هەموو بیرکردنەوەیەك و هەموو بیرەوەریەك دوو ڕواڵەتی وەرگرت.. کۆن و نوێ.. کۆن و نوێ لە هەموو شتێکدا لە ئەدەب... فەلسەفە... بیروباوەڕ... ڕەوشت.. تەنانەت ئاینیش... هتد.

بۆیە فەلسەفەو تیۆرەکانی ئەم زانیاریە لەم کاتەدا زیاتر لەهەموو کاتێك لە یەکتری جیابونەوە و ئاگرەکەیان خۆش کرد... یەکەمیان خۆی بەستەوە بەدیار ماددەوە و ئەو ماددانەی بەرچاوی ئەکەوێت و خۆی ناو نا (ماددی یەت - ماتریالیزم) و ئەوی تر خۆی ناونا (نمونایەتی - میسالیەت - ئایدیالیزم)

لێرەدا پێویستمان بەڕوونکردنەوەی سەرچاوەکانی ئەم دوو ڕێبازەو پاڵەوانانی سەر شانۆکانیان نیە... بەلاّم پیاوانی زانیاری ئەو سەردەمە چونکە ئەو هەموو هەڵوێستە نالەبارەیان لە پیاوانی ئاینی (فەلە) دیبوو بەرامبەر بە زانیاری زاناکان، ئیتر وایان ئەزانی هەموو ئاینێك هەر وایە.. بۆیە لە خۆیانەوە بڕیاریاندا کە هەموو ئاینێك میسالی یەو لە جیهانی ئەنێشەوە هاتووە.

ئەم بیرە هەڵەیە بەو شێوەیە تاماوەیەکی زۆر مایەوە، بەلاّم چەندە هەور بەری هەتاو بگرێ ئەو هەر تیشکی خۆی ئەهاوێ و هەر کەسە کوێر نەبێ لێی ون نابێ.. وە ئێستا بە دەگمەن پایتەختی ولاّتانی ئەورووپا هەیە بنکەی بانگەوازی ئیسلامی تێدا نەبێ و گۆڤارو ڕۆژنامەو چاپەمەنی ئیسلامی ئەگەیەنن بە

هەموو ئەورووپادا... وە ئەوانەی ئەمڕۆ موسڵمان ئەبن لە چینی ڕۆشنبیرە هەرە بەرزەکانن [٤٥].

بریا ئەو بنکانە لە هەندێ وڵاتی تریش هەبوایە، ئەو کاتە ئەماندی کە زۆر بیروباوەڕ شەنگە شرەی خۆیان بەرەو وڵاتی نەمان ئەپێچێتەوە.. بەڵام لاوەکانی ئێمە چونکە

تازە خەریکن فێری گڕوگاڵ ئەبن و نوسینەکانی ئەو سەردەمەی ئەورووپا ئەخوێننەوەو هیچیش لە ئیسلام نازانن هەر بەو تەرازووە کۆنە ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش ئەکێشن و لایان وایە لەم سەر زەویەدا تەنیا ئەبێ دوو جۆرە فەلسەفە هەبێ، میسالی و ماددی، ئەبێ دوو جۆرە ڕژێمی ئابووری هەبێ، سۆشیالیستی و سەرمایەداری... هتد، هەر بەو تەرازووە ئایینی پیرۆزی ئیسلام و پیاوانی ئیسلامیش ئەکێشن...

با چەند نمونەیەکتان لەو چەند کێشانە نا بەجێیەتان بۆ بهێنمەوە ئەوجا دێمە سەر ئەوەی کە ئایا ڕاستە ئیسلام میسالی یەو ڕێبازێکی ئایدیالی گرتووە ؟.

---

[٤٥] سەیری کتێبی (رجال و نساء أسلموا ، عرفات كامل العشي) و کتێبی (لەسەرە ڕێی کاروانی باوەڕدا بەشی سێهەم) نووسینی نوسەری لاو (صلاح الدين) بکە . .

مامۆستا (ممتاز حیدری) لە کتێبی (مەلای گەورە ل ٥٧) لەژێر سەردێڕی (بەرپەرچ دانەوەی فەلسەفەی کۆنەپەرستی) دا کە ئەیەوێ – بەلای خۆیەوە . ستایشی مەلای گەورە بکات و ئەڵێ (مەسەلەی تێگەیشتن لە فەلسەفە و شوێن و دەوری مرۆڤ لە گۆڕینی دنیادا چییە...؟مەسەلێکی یەکجار ئاڵۆزو گرنگە، لە سەدان ساڵ لەمەوبەروە مرۆڤ لە کێشەدا بووە بۆ ساغ کردنەوەی، تا بە شێوەیەکی زانستیانە و بەر لە (١٥٠) ساڵ ئەمە ساغ نیشانکردنی هەیە، واتە زاناکان بون بە دوو بەشەوە:

یەکەمیان: بڕوای بە (ماددیەت) هێناو ئەوی تریشیان بە (میسالیەت)، بێ گومان ماددی یەتی زانستی (زانستی !) شوێن و دەوری مرۆڤ دەستنیشان دەکات و میسالیەتیش بە پێچەوانەی زانست لەسەر بنچینەیەکی پوچەڵ و بۆش ئەو شوێنە دوورە بۆ مرۆڤ دیاری دەکات.

مەلای گەورەیش بە پێچەوانەی ئەوە کەلە بنەماڵەیێکی ئایینی بووە، وەك بڵێی یەکێك بووە لەو زانایانەو ئاگاداری ئەو کێشەیە بووە و هەڵوێستی خۆی لەسەر ڕۆشنایی – ماددیەت – دەستنیشانکردووە[٤٦] ....) ئەمە وا، کەچی هەر ئەو

[٤٦] لێرەدا یان ئەبێ مەلای گەورە (هەمەڕەنگ) بووبێ کە ماددی بووە – وەکو حیدری ئەفەرمێ – کەچی ڕیش و مێزەرو هێمای ئیسلامی هەڵگرتووە – وەکو

مامۆستایەو لەهەمان کتێب (ل٦٠)دا ئەڵێ (مەلای گەورە زانایەکی پێشکەوتن خوازی کۆمەڵایەتی و شاعیرێکی نیشتمان پەروەری کورد بووە، لە زانایی و چاکەخوازی ئاینییدا پەیڕەوی زانای ئاینی بەناوبانگ (جەمال الدین ئەفغانی) کردووە و هاوتای (شێخ محمد عبده)ی میسری و (عبدالرحمنی کواکبی بووە) [٤٧] ئەمە نەك تەنیا مامۆستا ممتاز حیدری وای نوسیبێ، بەڵکو زۆربەی نوسەرانی ئەمڕۆمان کە لە فەلسەفە ئەدوون یەکسەر ئەڵێن فەلسەفە یان ماددی یەت یان میسالی [٤٨].

لەو وێنەی سەر هەمان لاپەڕەی کتێبەکەی دەردەکەوێت – و بەرنوێژی بۆ خەڵکی کردووە و ڕاڤەی قورئانی پیرۆزی لێك داوەتەوە ... یان ئەبێ مەلای گەورە ڕێبازێکی گرتبێ ، نە مامۆستا ممتاز حیدری و نەمامۆستا کریم شارەزا ، شارەزای نەبن ... کە دووهەم وتە ڕاستترە ... مەلای گەورە پێشەوایەکی تێگەیشتوو لە ئیسلام و شۆڕشگێڕێکی بیرەوەری ئیسلامی بووە جێگای شانازی هەموو ئیسلامخوازێکە .

[٤٧] بەڵام نازانم چۆن مامۆستایەك هاوڕێبازی (جمال الدینی ئەفغانی) بێ ماددی ئەبێ ... ؟ خۆزگە ئەمزانی ئایا مامۆستا حیدری کتێبی (الرد علی الدهرین)ی ئەفغانی خوێندوەتەوە ... ؟

[٤٨] سەیری کتێبی (نەزەریەی نسبی و خرۆکی گەردوون)ی مامۆستا عمر تۆفیق ل٥ و ل٦ بکە .

خۆ ئەگەر یەکێك لەسەر بیروباوەڕە پیرۆزەکەی ئیسلام بنوسێت، وا ئەزانن کارگوزاری ئایدیالیزمی کردووە و ئەڵێن (کێشەی هەزار ساڵەی ئایدیالیزم و ماتریالیزم دەبڕێتەوە)[49]
هۆیەکەیش ئەوەیە چونکە ئەوان خۆیان بە تەرازووی بێگانە شت ئەکێشن وا ئەزانن هەموو کەس هەروایە... تەنانەت هەندێ جار وشەی کوردی هەزار ساڵەمان ئەخەنە ئەو تەرازووەوەو مۆری بێگانەی لێ ئەدەن وەکو (دەروێشایەتی) کرا بە (سۆفیزم)[50]. با ئەمانە هەریەکەیان لە جێگای خۆیاندا بن و بڕۆینەوە بۆ سەروکاری (ئایدیالیزم و ماتریالیزم)ە کەمان و بزانین ئایا ڕاستە کە ئیسلام بریتی لە یاسایەکی ئایدیالی و لە جیهانی ئەندێشەدا هەڵقولاوە و میسالی یەکی ڕووتە ؟

پێشەکی با لە مانای ڕاستەقینەی (میسالیەت - ئایدیالیزم) بگەین و ئەوجا دێینە سەر میسالێتی ئیسلام، (مثالي) بە پێی بەکارهێنانی زاراوەی فەلسەفەی ئەمڕۆمان – بەو کۆمەڵە یاساو بیروباوەڕو بیرەوەری یە ئەوترێ کە لە جیهانی ئەندێشەدا داڕێژراو بێ و خەڵکی بۆ هان بدرێ، بەڵام لە توانای مرۆڤدا

[49] ڕۆژنامەی (بیری نوێ) ژمارە ٢١٩ ڕۆژی ٤-١٢-١٩٧٦ .

[50] مامۆستا محمود زامدار لە گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ) ژمارە (٣٦) ڕۆژی ١٩٧٤/١٢/١ ل١٠ دا کە باسی مەولانا خالدی نەقشبەندی ئەکات .

نەبێ پراکتیک (تطبیق)ی بکات. جا بەپێی ئەم پێناسە کە بۆ میسالی یەت دانراوە بزانین ئایا ڕاستە ئیسلام میسالیە..؟ بزانین ئایا ئەو بیروباوەڕەی ئیسلام هێناویەتی لە وزەی ئادەمیزاددا نییە جێ بەجێی بکات..؟ چونکە لەسەر بناغەیەکی خەیاڵاوی و ئەندێشەدا دامەزراوە..؟ خۆ ئەگەر کرابێت تا ئێستا کراوە... ؟

یاسای میسالی دووجۆرە:

١. ئایدیالی یاسا (میثالیة النظام).

٢. ئایدیالی جێبەجێ کردن (میثالیة التطبیق).

جۆری یەکەم هەرگیز جێبەجێ ناکرێت چەندە کۆمەڵی ئادەمیزادان بگۆڕێن و چەندان دۆخیان بەسەردا تێبپەڕێت، بەڵام جۆری دووهەم یاسای بیروباوەڕە کە ئایدیالی نیە بەڵکو ئەو کۆمەڵەی ئەو کاتە ناتوانن جێبەجێی بکەن، بەڵام کاتێک کۆمەڵێك بە پێی ئەو نەخشەیە پەروەردە کران ئەوکاتە زۆر بە ئاسانی ئەتوانرێ جێبەجێ بکرێ و بگوێزرێتەوە بۆ جیهانی (واقیع)... جا با بزانین ئیسلام لە کام بەشەیە، ئایا میسالیەکی ڕووتە ؟ یان بەپێی باری نا موسڵمان - بەناو موسڵمان -ی ئەمڕۆمان میسالیە.

پێویستە بزانین بەپێی ڕێبازی مێژوو (هەرچی یاسایەك تاقە جارێك لە مێژووی ئادەمیزاددا جێبەجێ هێنرا یەکسەر ئەو

ڕێبازە لە جیهانی میسالیەوە ئەگوێزرێتەوە بۆ جیهانی (واقع) و ئیتر ناونابرێت بە میسالی... چونکە ئەوەی ئادەمیزاد توانی لە قۆناغێك لە قۆناغەکانی مێژوویدا جێبەجێی بکات.،.. هەرکاتێ دەستی بداتێ بە ئاسانتر لە جارێ پێشوو ئەتوانێ جێبەجێی بکات چونکە مرۆڤ هەر مرۆڤە لەهەر چەپ و شوێنێکدا هەبن)..

خۆ ئەگەر سەیری مێژووی ئیسلام بکەین بۆمان دەرئەکەوێ هیچ یاسا و بەند و ڕژێم و تیۆرێکی ئیسلام نیە لەکاتی خۆیدا جێبەجێ نەکرابێت... دوا تیۆری هاتۆتە جیهانی (واقع) و بڵێین ئیسلام میسالیە.. ؟ ئەگەر توتی ئاسا بڕیار نەدەین کام ویژدان ڕێمان ئەدات بڵێین ئیسلام ئایدیالیزمییە.. ! ؟

ڕەنگە هەندێك بڵێن ئەوکاتە پێغەمبەر (درودی خوای لێبێت) و هاوڕێکانی توانیان ئەو ڕێبازە پیرۆزە لە جیهانی ئەندێشەوە بهێننە جیهانی (واقع)، خۆ ئێستا نەپێغەمبەر هەیە و نە عومەری کوڕی خەتتاب و نە عومەری کوڕی عبدالعزیز و نە.. نە.. هتد...

ئەم بەڵگەیە نابێتەهۆی میسالیەتی ئیسلام چونکە پاش ئەو هەموو پەندو ئامۆژگاری و دەرسەی لە مێژووی دوورو درێژی ئیسلام وەرگیراوە، ئەوانە ئەبنە هۆی ئاسانی جێبەجێکردنی

یاساکانی ئیسلام ئاسانتر لە کاتی هاوڕێکانی پێغەمبەر (درودی خوای لێبێت).

بۆ نموونە ئێستا کە لە وڵاتە ئیسلامییەکان سەرەك کۆمارەکانیان خانەنشین (تقاعد) ئەکەن و سەرەك کۆماری تازە بۆ خۆیان هەڵئەبژێرن... ئەم هەڵبژاردنە لە کاتی (أبوبکر و عمر) دا دەسەوسان (معجزە) بووە، بەڵام ئێستا زۆر بە ئاسانتر لەو کاتە جێ بەجێ ئەکرێت...

ئەوەندە هەیە ئەگەر بە ناوی بەریتانیاو ئەمریکاو.. و... وە داوا بکرێت داوایەکی (تقدمی) یە بەڵام ئەگەر بەناوی ئیسلامەوە داوا بکرێ داوایەکی (میسالی و رجعی) یە، کە ئەوانیش لە ئیسلامەوە فێربون [51]...

هیچ پێویستیمان بە خودی پێغەمبەر (درودی خوای لێبێت) نییە، چونکە ئەگەر پێویست بوایە خوا نەیئەمراند هەروەها پێویستیمان نە بە عومەری کوڕی خەتتاب و نە بە هیچ هاوڕێیەکی تری پێغەمبەر هەیە... ئەو بەرنامەو ئەو بیروباوەڕە توانی عومەر دروست بکات ئەتوانێت سەدان عومەری تر دروست بکات، چونکە کاتێ عومەر هەنگاوێکی مێژووی و دەستەوسانی ئەنا، لە بن دەستی خۆی دەری نە ئەهێنا بەڵکو

---

[51] شبهات حول الاسلام ص ١٨٦ .

هەر لەو قورئانە دەری ئەهێنا کە ئەمڕۆ ئێمە کردوومانە بە پاسەوانی بێستان و نوشتەی هاڵ و شەوەی پێ ئەنوسین... کاتێک (عومەر) (ڕەزای خوای لێبێت) ئەیفەرموو (ئیمام[52] ئەتوانێ هەر سامانێکی دەوڵەمەندەکان لە پێویستی ژیانیان زیاتر بوو، بەزۆر لێیان بسێنێ و بیدات بە هەژارانی ولات[53])ئەمڕۆ ئێمە ئەتوانین جێبەجێی بکەین بە مانای بەندێکی سەرەکی (یاسای ئابووری ئیسلامی) نەک لەبەر خاتری عومەر چونکە عومەر لە خۆیەوە نەیفەرمووە بەڵکو لە دەقی ئایەتی (كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡ) (الحشر / ٧) دەریهێناوە.

کەواتە ئاینی پیرۆزی ئیسلام یاسایەکی ئایدیالی و هەڵقولاوی جیهانی ئەندێشە نیە بەڵکو بۆ پێویستی کۆمەڵانی ئادەمیزادان هاتۆتە خوارەوەو ئادەمیزادیش دڵنیایی و تام و مەزەی بەختیاری ناچێژێ لەژێر سایەی ئەم یاسا ناوازەیەدا نەبێ. لە ڕاستیدا ئەوانەی بە تەمان هەموو سەر زەوی بخەنە ژێر یەک یاساوەو هەر ئەندامێکی ئادەمیزاد بەرژەوەندی ئەو مرۆڤەکەی تری لە هی خۆی زیاتر بوێ نەک بە هەستێکی دەروونی و ناوخۆیی بەڵکو لە ژێر پاڵەپەستۆی (هێزێکی

---

[52] إيمام واتە سەرۆکی دەوڵەتی موسڵمان : نەک پێشنوێژی ئەوقاف .

[53] شبهات حول الاسلام بەشی الأيسلام و المثالية ل١٨٧ .

دیکتاتۆریشدا) ئەوانە ئایدیالی و میسالین و لە جیهانی ئەندێشەدا هەڵەخەنەوە.

دیسان ڕەنگە هەندێکی تر بڵێن ئیسلام تەنیا لە فەلسەفەدا ئایدیالیەو لە یاساکانی تریدا (واقیعی) یە. ئیسلام لە فەلسەفەیشدا ئایدیالی نیەو بەڵکو ئیسلام ئیسلامە، نە ئایدیالیزمەو نە ماتریالیزم، نە سەرمایەداریەو نە کۆمۆنیستی نە ڕۆژهەلاّتیەو نە ڕۆژئاوایی (وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ) (البقرة / ١٤٣) [٥٤].

تەنانەت لەو شەڕە ووتەیەی نێوان ئایدیالیزم و ماتریالیزم کە بەناوی فەلسەفەوە ئەیکەن، سەیر ئەکەین ئیسلام خۆی لەگەڵیان تێکەڵ ناکات و زۆر بە ئاسانی وەلاّمی ئەو پرسیارەی لەوان بووە بە مەتەڵی ژیان ئەداتەوە... بۆ نمونە:

... دروست بونی مادده لە پێش بیروباوەڕیدا بوە یان بە پێچەوانەوە کێشەیەکی سەرەکی نێوان فەیلەسوفەکانی ئایدیالی و ماتریالیە، ئایدیالیەکان ئەڵێن خوا ژیری یەکەمی دروست کردووە و ژیری یەکەم ژیری دووهەمی دروست کردووەو ژیری دووهەم ژیری سێهەمی دروست کردووە هەتا ژیری دەهەم. کە

---

[٥٤] سەیری مانای ئەم ئایەتە پیرۆزە لە تەفسیری خاڵ جزمی دووهەم ل ٥ دا بکە

هەر ژیریەك ناو ئەنێن یان ئەستێرەیەکی کۆمەڵەی خۆر لەگەڵ گیاندا یان پارچەیەکی پتەوی بونەوەر لەگەڵ گیانتدا [55].

وەکو – پەنا بە خوا – خوا خۆی نەتوانێت پارچەکانی تری بونەوەر دروست بکات پێویستی بە یارمەتی ژیری یەکەم و دووهەمی دەستکردی ئایدیالیەکان هەبێت، ئەو شیتەڵ کردنەوە ئایدیالیە ژیری دەبێتە دروستکەری ماددەکان و گیان... هەر بەو شێوەیە کە ئەڵێن بیرەوەری لە پێش ماددەوە بووە.

وە ماددییەکانیش ئەڵێن ماددە لە پێش ژیریەوە بووەو ماددەو ژیری دوو وێنەی پێچەوانەی یەکترن و ژیری ڕواڵەتێکە لە ڕواڵەتەکانی مێشك [56]. وە ئەگەر ماددە نەبێ ژیری نابێ... بەڵکو ژیری لە ئەنجامی گەشەکردنی ماددەوە پەیدابوە [57].

بەلاَم ئیسلام ئەڵێ (نە ژیری ئەتوانێ ماددە دروست بکات وە نە ماددە ئەتوانێ ژیری دروست بکات، هیچ شتێك توانای دروستکردنی هیچ شتێکی نیە خوا نەبێ، بەڵێ ژیری نە ماددەیە و نەڕواڵەتی ماددە (وەکو ماددیەکان ئەڵێن) بەلاَم دروستکەری ماددەیش نیە (وەکو میسالیەکان ئەڵێن)... وە ئایا ژیری لە

---

[55] سەیری کتێبی (یەکبوون – وحدة الوجود) مامۆستا عمر توفیق ل٤–٧ بکە

[56] سەرچاوەی پێشوو ل٩ .

[57] الفلسفة ماركسية (عارض و نقد) كمال حسين ، ص٨٩ ، طبعة الأولى .

پێش ماددەوە بووە یان ماددە لە پێش ژیریەوە بووە... ؟ ئەمە پرسیارێکی ئەوەندە گرنگ نیە فەلسەفەی ئیسلام خۆی پێوە خەریك بكات. چونكە ئێمە كە بڕوامان هێنا بەوەی خوا دروستكەری هەردووكیانە، ئیتر بە لامانەوە گرنگ نیە خوا كامیانی پێش كامیان خستبێت، و لە پێش ئەویتردا دروستیكردبێ.

ئا بەم شێوەیە بۆمان دەركەوت كە ئیسلام ئایدیالی ڕووت نیە وەكو ماددیەتی ڕووت نیە وە ئەگەر نووسەرێكی ئیسلامخواز ڕێبازە شیرینەكەی ئیسلامی گەیاند بە كۆمەڵ كارگوزاری ئایدیالیزمی نەكردووە.. بەڵكو ئیسلام پەروەردە كردووە... بەڵێ ئیسلام تاقە ڕێبازەكەی ژیان و ئەو ڕێبازەی كە برایەتی لە نێوان ماددەو گیان و لاشە و دەروونندا پتەوكردووە.

هەبونایەتی – الوجودیە ـ

جیاوازی ئەم چەرخەی ئێستامان لەگەڵ چەرخە پێشووەكانی تر ئەوەیە لەم چەرخەدا چەند جۆر كەرەسەو پێویستی ژیان دروست ئەكرێت، بگرە ئەوەندەیش . بەناو – بیروباوەڕ دروست ئەكرێت، هەروەها چۆن هەموو ساڵێك مۆدێلی تازەی ئۆتۆمبێل و بەرگ ئەگۆڕێت، هەر بەو جۆرە هەر ماوەیەك جۆرە بیروباوەڕێك ئەخرێتە نێو قوتوو ئەنێرێ بۆ ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست

و بلاّو ئەکرێتەوە... کە ئەوەندە بیروباوەڕی هاتوو (مستورد)مان بۆ هاتووە ڕۆشنبیرەکانمان نازانن چی بخوێننەوە و شوێن کام بکەون... ؟ یان لەسەر کامیان بنوسن. ؟ یان کامیان بلاوێننەوە کامی تریان بدەنە بەر نەشتەری شیکردنەوە؟!

بەلاّم لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە هەتا مرۆڤ مێشکی بەو جۆرە بیروباوڕانە بئاخنێت زیاتر تینوی بیروباوەڕێکی تر ئەبێت و بە هیچیان تینوێتی ناشکێ.

لە هاوینی ساڵی ڕابردوو (١٩٧٦)دا ڕۆیشتم بۆ سلێمانی و بیستم کۆڕێك گیراوە لە کۆڕەکەدا ژیانی (سارتەر[٥٨])ی پێشەوای – وجودی –یەکان باس کراوەو لە زۆر ڕووی ئەم بیروباوەڕەوە دوابون، هەندێك لەوانەی کە تووشی پەستی هاوچەرخ بوو بون و فەلسەفەی ماددیەت بە خۆڕایی گێژو کاسی کردبون و ماندوو بووبون ، وتەکانی سارتەر بیروباوەڕەکەی سەرنجی ڕاکێشابون.

بۆیە منیش حەزم کرد بەسەر پێیەکەوە نەختێك لەو بیروباوەڕە بدوم. ئەوی من لە یەکەمین قۆناغی ئەم فەلسەفەوە بۆم دەرکەوتووە ئەوەیە کە ئەم بیروباوەڕە سەرکەوتوو نیە،

---

[٥٨] سارتەر – فەیلەسوف و نووسەری ڕەشبین (متشائم)ی فەرەنسیەو ساڵی ١٩٠٥ لە پاریس لەدایك بووە و خاوەنی کتێبی – الوجود و العدم – و – الطریق الحریة – و ... چەند کتێبێکی ترە .

چــونکە یەکــەمین نوســراوێکی وجــودی کــە دەســتم دایــە خوێندنەوەی کتێبی (الوجودية مذهب انساني) بوو کە دانـراوی (جان بۆڵ سارتەر) خۆیـەتی و (د.کمـال الحـاج) پێشەکی گۆڕاوە عەرەبیەکەی بۆ نووسـیوە... خۆ ئەگەر سـەیری هـۆی گۆڕین و هێنـانی ئەم بیروباوەڕانـە بۆ وڵاتـی ئێمـە بکەین.. سـەیر ئەکـەین هەموو هۆیەکەی تەنیا بۆ ڕووخاندنی هێزی بـاوەڕ بە (خـوا) یە لە دڵی لاوەکانی ئەم وڵاتـە ئیسلامیانەدا... کەچـی (د.کمـال) لـە پێشەکیەکەیدا ل ٣٠ ئەڵێ (ئێمە لەگـەڵ بـێ باوەڕیـدا نـاگونجێین و سارتەر خۆی پەشیمانە لە بێ بڕواییەکەی بە خوا... وە هێمای پەشێمانی لە نێو چاوانی ئەخوێنرێتـەوە) وە ئیتر (کمـال الحـاج) دێـت بـە سـەر هـەڵنانی ئـایین و گونجانـدنی لەگـەڵ فەلـسەفەو هتد...

لـە ڕاستیدا – وجودی – فەلـسەفەیەکی بـەبڵاو نیـە... بـەڵکو چەند تیۆرێکی پـرژو بڵاوە کـە چـەند پێشنیارێکی خۆیـان تێدا دەربڕیوە لـە چەند ڕوویـەکی ژیانەوە... کە ئەڵێم بەر بڵاو نیـە، مەبەسـتم ئەوەیـە وەکـو فەلـسەفەکانی تـر شـیتەڵکردنەوەیەکی دیاریکراوی نیە لەسەر چۆنێتی پەیدابونی بونەوەرو ژیـان، کـە ئەمـەیش کـاری سـەرەکی فەلـسەفەیە. تـەنیا چـەند تیرێکـی

هەڵبرزکاوی کاڵ و کرچە تەنانەت لە مێشکی فەیلەسوف و پێشەواکانی ئەم ڕێبازەیشدا [59].

وجودی دوو جۆرە، وجودی خاوەن باوەڕ (مؤمن) و وجودی بێ باوەڕ (ملحید)... وە هەریەکەیان کۆمەڵێك دواکەوتوو فەیلەسوفیان هەیە وەکو (کال جاسبرز) و (مارسیل) کە خاوەنی باوەڕبون بە خوا. یان وەکو (سارتەر) کە بێ باوەڕە بەڵام کاتێ خەڵکی بانگ ئەکرێن بۆ شوێن کەوتنی (وجودیەت) بۆلای کۆمەڵی دووهەم بانگ ئەکرێن و مەبەستیان لە بێ باوەڕەکانە.

مەبەستی وجودیەت یاخی بون و فڕێ دانی ڕابردووی مێژووەو جەنگاندنە لەگەڵ کەلەپورەی هەموو ئەو نەتەوانەی شوێنی ئەکەون.

وە وجودیەت تێکۆشانە – بەلای خۆیانەوە بۆ گەڕاندنەوەی بونی مرۆڤایەتی و ئەڵێن (هەموو تیۆروو بیردۆزیەکانی سەدەکانی ناوەڕاست و ئەم سەردەمە هیچیان نەیانتوانی کێشەو گیرو گرفتەکانی مرۆڤ چارەسەر بکەن و ئەو سەربەستی و بەرەڵاییەی مرۆڤ پێویستی بێت نەخراوەتە بەر دەستی [60].

[59] الوجودية و واجهات الصهيونية ، (د.محسين عبدالحميد) ص٣ .
[60] سەرچاوەی پێشوو ل ٤ سەیر بکە .

بەڕاستی ئەوەی دەرئەکەوێت لە مەبەستی وجودی لە ئەنجامی خوێندنەوەی کتێبەکانی سارتەر [61] ئەوەیە کە (وجودی) باوەڕیان بە ڕەوشت و (قیم) نیەو بەڵکو تێئەکۆشن بۆ ئەوەی بەرەلاّییەکی بیّ سنوریان بۆ دەست بدات.

وە هەر بەهۆی ئەم یاخی بونیانەوە لە ڕەوشت و نەریتی مرۆڤایەتی سەیر ئەکەین بە سەدان لاوی کوڕو کچی فەرەنساو ئەڵمانیاو نەمساو سوید و زۆربەی ئەورروپا پەلامار ئەدەنە ئەم فەلسەفەو هەموو سنورێکی نێوان مرۆڤ و ئاژەڵی پیّ ئەشکێنن.. چونکە پێی سارتەریش فەیلەسوف ڕووسی – دەستۆفیسکی گوتویە (کە خوا نەبێت هیچ شتێك قەدەغە نیە).

تەنانەت وجودیەکانم پەیوەندی تایبەتی نێوان ژن و مێرد بە پەیوەندیەکی بۆرجوازی دائەنێن و بەڵکو بەلای ئەوانەوە نابێت پیاوێك تاقە ژنێك یان ژنێك تاقە پیاوێکی هەبێت:

نوسەری بەڕێز مامۆستا (محمد شیت خطاب) لە کتێبی (الأيام الحاسمة قبل معركة المصير ص٧٠ ـ ٧١) دا ئەڵێت:

کاتیّ سارتەر لەگەڵ (سیمۆن دی بۆفوار)ی خێزانی لە ساڵی ١٩٦٧ دا سەریان دا لە میسر، لە وتو وێژێکی ڕۆژنامەگەریدا کە لە گەڵ ڕۆژنامەوانێکی میسریدا ئەکەونە گفتوگۆ، ڕۆژنامەوانە

---

[61] الفلسفة ماركسية (عارض و نقد) كمال حسين ، ص٨٩ ، طبعة الأولى .

میسریەکە کە لە سارتەر ئەپرسێت پەیوەندی چیە لەگەڵ سیمۆن دی بوفوار .. ؟ سارتەر ئەڵێ (ئەو هاوڕێ – ژن –مە بەلاّم ڕێگەم ئەدات بە سەربەستی لەگەڵ هەر ئافرەتێك بمەوێ ڕائەبوێرم و ئیشی ژن و مێردی لەگەڵ ئەکەم.

دیسان هەر ئەو ڕۆژنامەوانە لە ژنەکەی سارتەر ئەپرسێت پێشنیارت چیە بەرامبەر پەیوەندی نێوان ژن و مێردایەتی (العلاقة زوجية..؟).

ژنە ئەڵێ (ئەم جۆرە شتانە نەریتێکی بۆرجوازین و بەرەو نەمان ئەڕۆن[٦٢].

دیسان وجودی نایانەوێ لە بارەی باوەڕ بە خواوە بکۆڵنەوە، چونکە ئەزانن دۆزینەوەی خوا بە کەمترین لێکۆڵینەوە ئەچەسپێ و ژیانی بەرەلاّییان ئەشێوێ، سارتەر ئەڵێ (وجودییەت، فەلسەفەیەك نیە بگەڕێ بەدوای دروستکەردا بۆ بونەوەر) [٦٣] وە ئەڵێ (بونی خوا مەبەست نیە، خوا هەبێ یان نەبێ هیچ کێشەیەك ڕوو نادات) [٦٤]، وە هەڵوێستی ئیسلام بەرامبەر بە

---

[٦٢] سەیری کتێبی (الأنسان و داروينية)ی مامۆستا محمد صالح كريم خان ل٣٣٦ بکە .

٦٣ الوجودية مذهب انساني ، سارتەر ص٨٩ .

[٦٤] سەرچاوەی پێشوو ل ٩٠ .

فەلسەفەو هیوای پاشەڕۆژی وجودییەکان بەم شێوەیەی خوارەوەیە، وەکو لەم خالآنەی خوارەوە بۆمان دەرئەکەوێت:

١. وجودی، لای وایە کە ئادەمیزاد سەربەستە، سەربەستێکی بیٚ سنور (وە ژیانی تەنیا ئەو چەند ڕۆژەیە کە تێیدا ئەژی، لەبەر ئەوە هەتا ڕابوێری و بەرەلآبێت هێشتا هەر کەمە [٦٥]. چونکە کە مرد تازە نە ئەگەڕێتەوە بۆ ژیان وە نە زیندووبونەوەی پاشەڕۆژیشی هەیە.

ئیسلام باوەڕی بە سەربەستی مرۆڤ هەیە، بەلآم نەك سەربەستیەکی بیٚ سنور... چونکە:

کاتیٚ سەربەستییەکی بیٚ سنورت هەیە.. کە خۆت جێگای لەدایك بون و دایك و باوکت دیاری بکەیت.. یان خۆت شێوەی دەم و چاوو کورتی و درێژی قەڵەوی و لاوازیت دیاری بکەیت... کاتیٚ تۆ سەربەستی تەواوی هەرچیت بویٚ بتوانی بیکەیت و نەخۆشی و چەرمەسەرێی ژیان سەربەستیەکەت لێڵ نەکات.

کەواتە تۆ سەربەستی تەواوت نیە.. چونکە لای ئیسلام تۆ (خلیفە)ی خوایت لەم سەر زەویەداو ئەوەندە سەربەستیت هەیە کە دڕك بچێنی یان گەنم. تاکو ڕۆژی دروێنە چیت چاندبیٚ ئەوە

---

[٦٥] ابلیس ، د.مصطفی محمود ص١٢٨ . .

بدوریتـەوە.. کەواتـە پێویـستە ئـەو سەربەسـتیە لـە کـارێکی مرۆڤایەتی سوود بەخشدا بەکاربهێنی.

٢. لای وجودیەکان، مرۆڤ ڕۆژ ڕەش و (متشائم) و چارە ڕەشەو هیچ خوایەك پەروەردگارێکی نیە چاودێری بکات [٦٦].

ژیانی ئادەمیزاد هەوڵێکی بێ ئامانج و هەڵپەیەکی بێ سوودە.

بەڵام لای ئیسلام کە مرۆڤ جێنشینی خوا بێ ڕۆژ ڕەش نیەو بـەڵکو بەختـەوەر تـرین دروسـتکراوی خوایـە (ئەگـەر لەسـەر ڕێبازەکـەی خـواوە بـڕوات) و ئـادەمیزاد لای ئیـسلام ئـەبێ پاداشتی هەموو چاکەکانی بکات [٦٧].

٣. ئەو ڕەوشتە جوانانەی کە مرۆڤ لە ئاژەڵ و زیندەوەرەکانی تر جیائەکاتەوە بە هیچ گۆڕینێك و پێشکەوتنێکی دانیشتوانی سەر زەوی نـاگۆڕین ، بـەڵام وجودیـەکان باوەڕیـان بـە ڕەوشـت نیـە و تێکەڵاوی (سێکس - جنس) بە شتێکی ئاسایی سـەیر ئەکات و لای ئـەوان هـیچ پێویـستی بـە شـاردنەوەی بەرچـاوی خـەڵکی ناکات... وە ئەم تیۆرە هەڵەیە بوو بە هۆی بڵاوبونەوەی (هیبی) و (بیلتی) و ڕاکردنی لاوەکانی ئەورووپا و ئەمریکا لە ژیان و لە

---

[٦٦] بۆ وەرگرتنی ئەم خاڵانە کەڵکم لە کتێبی (الوجودية وواجهات الصهيونية د.محسن عبدالحميد) وەرگرتووە .

[٦٧] انه لا ييأس من روح الله الا القوم الكافرون ، يوسف ، ٨٨ .

ژیـانێکی پـڕ لـە ناسـۆرو پـەژارەدا ئـەژین و ئـەو چـەند ڕۆژە ژیانـەیش بەسـەر خۆشـی تلیـاك كێشان و (مـۆرفین) خـواردن بـە سەری ئەبەن.

ئیسلام قەدەغـەی تێكـەڵاوی سێكس (جـنس) ناكـات.. بـەڵام سـنورێكی وای بـۆ دائـەنێ كـە جیـاوازی هـەبێ لـە نێـوان ئادەمیزادی (جێنـشینی خـوادا) لەگـەڵ ئـاژەڵی نـاو گاگەڵـدا... تەنانەت ئیسلام بەشێوەیەك چارەسەری ئەكات مرۆڤ هەر هەستی پێ ناكات كە كێشەیەكی ژیان بێ.

٤. ئەو سەربەستیەی مرۆڤ، كە وجودیەكان باوەڕیان پێی هەیە، بەرژەوەنـدی كۆمـەڵ پێـشێل ئـەكات و ئەبێتـە هـۆی تێكـچوونی كۆمـەڵ و هـیچ كـەس هەسـت بە بەرپرسیاری ناكـات، بـەڵام لای ئیسلام هەموو كاتێك بەرژەوەندی كۆمـەڵ پێش ئـەخرێت بەسـەر سەربەسـتی (تـاك / فـرد)دا، بەمـەرجێك بـژێوی تاكەكـەیش تێـك نەچێت. (ئەمـەیش دووڕیـانی جیابونـەوەی یاسـای ئـابووری ئیسلامی یە لە یاسا ئابووریەكانی تر).

٥. لای وجودیـەكان هـەموو مرۆڤێـك خـاوەنی ڕێبـازی ژیـانی تایبەتی خۆیەتی و هیچ كەس نیە هیچ جۆرە یاسایەك بسەپێنێ بەسـەر كەسـی تـردا... بۆنمونـە... جارێـك قوتابیـەك دێتـە لای سارتەر و كێشەیەكی خۆی بۆ باس ئەكات و داوا لەو فەیلەسوفە

ئەکات چارەسەرێکی بۆ بدۆزێتەوە بەڵام سارتەر هیچ چارەسەر و پێشنیارێکی بۆ ئەو قوتابیە ساوایە دا نەناو کێشەکەی دایەوە بەسەر خۆیداو پێی گووت (ئەبێ خۆت چارە بۆ خۆت بدۆزیتەوە) بەڵام ئەم کە فەیلەسوفێکە، ئەیتوانی چەند ئامۆژگاریەك و پێشنیارێك پێشکەش بەو قوتابییەی خۆی بکات....

بەس لای ئیسلام ئەبێ کۆمەڵانی ئادەمیزاد لەسەر ئەو ڕێبازە بڕۆن کە خواکەیان بۆیانی ناردووەو ئەبێ هەموو ئیش و کارێکیان بەڕاوێژ (شوری) [68] و پرسی یەکترین بێت و سوود لە ژیری و زانستی یەکتر وەربگرین... نایەوێ بەناوی سەربەستیەوە (هەریەکەیان ئاوی سەر ملەیەك بخۆنەوە).

---

[68] (وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ) شوری، ٣٩.

دوا ووتەم :

١. ئەوەندەم داخی بیروباوەڕی پوچ لە دڵدایە، نەبەم نامیلکەیەو نەبە چەندان کتێبی تر تەواو نابێ، بەڵام با جارێ ئەوەندە بەس بێت.

٢. من ناڵێم ئەو نوسراوەم دەقی قورئانە و هیچ هەڵەیەکی تێدا نیە... وە ئێمە کە هەڵە لە بیروباوەڕەکانی تر ئەگرین لەبەر ئەوەیە زادەی مێشك و ژیری ئادەمیزادن و ئێمەی ئادەمیزادیش چەندە زانابین قابیلی هەڵەین چونکە تەنیا قورئانە – وەکو خاوەنەکەی – بێ لەکەو دوور لە هەڵەبێ.

٣ـ وەڵامم بۆ ئەوانەی کە لاپەڕەکانی ڕۆژنامەکانیان بە هێرش بردنە سەرم ڕەش ئەکەن، وەکو وەڵامەکەی (مەحوی)یە کە ئەفەرمێ:

لە پاداشتی قسەی سەردا هەمە ئاه و هەناسەی سەرد
کەسێ شەیتانە بەردم تێ ئەگرێ من بەرقی تێ ئەگرم
شوکور هۆشیارە (مەحوی) تێ دەگا دونیا خەراباتە
کە بەد مەستی بکا ئەهلی خراپەی بۆچی لێ ئەگرم

٤. داواکارم لە خوا ئەم نوسینەم لێ وەربگرێت و لاوە سەرلێشێواوەکانیشمان کەڵکی لێ وەربگرن و نزایەکی خێریش بۆ من بکەن.

* * * * * * * * *

سوپاس :

* سوپاس (جمعية احياء التراث الاسلامي / بغداد) ئەکەم کە یارمەتیاندام.

* سوپاسی مامۆستا عبدالقادر میرخان وە مامۆستا صدیق عبدالعزیز گلاّلی ئەکەم کە هەریەکەیان بەپێی توانای خۆی یارمەتیان دام.

م. شارەزووری

سیدصادق - ١٥/٥ / ١٩٧٧

زنجیرەی پەیامەکانی ڕێنوێن

ڕەواندنەوەی گومانەکان

شتە زۆر پێویستەکانی ژیانی گەنج

تیشکێک بۆسەر قەزاو قەدەر

سەلەفییەت و ڕەهەندەکانی لە فیکری ئیسلامیدا

تیۆری ئەخلاقی ئیسلامی

ڕێکەوت لە ترازووی ژیریدا

مارکس لە ترازووی ژیریدا

فرۆید لە ترازووی ژیریدا

داروین لە ترازووی ژیریدا

گومانەوە بۆ باوەڕ